

חיי רחל

פרק 1 : ילדות בנשר

רחל אמיר (לבית חלפין) נולדה ב-8 למרץ 1934, ביישוב נשר, הסמוך לחיפה.

אביה, יוסף חלפין, נולד בשנת 1900 בקייב, אוקראינה. בן לאהרון ולרחל ואח צעיר לאברהם. כשהיה כבן 12, התייתם מאמו. אביו נישא בשנית ונולד לו בן נוסף, בשם נפתלי. האב ומשפחתו החדשה עקרו לטשקנט, אוזבקיסטן. יוסף ואברהם נשארו לגור בבית סבם וסבתם.

בנעוריו השתייך יוסף לתנועת נוער ציונית-חלוצית. בשנת 1921 עלה ארצה, ביחד עם חבריו להכשרה. יחד עמו, באותה האנייה, עלו גם שני חבריו לתנועת הנוער: צבי ורשבסקי ופנינה נוביק, וכן הוריו של צבי - ארייה-לייב ואסתר-לאה. (לימים נישאו צבי ופנינה זה לזו). תחילה הגיע יוסף, ביחד חבריו, לקיבוץ יגור. אלא שרעיון הקבוצה לא קסם לו. הוא עזב, והחל לעבוד כפועל בבניית בית החרושת למלט "נשר".

ההיסטוריה של היישוב נשר שלובה, לבלי הפרד, בהיסטוריה של בית החרושת למלט "נשר", שסביבו הוקם. בשנת 1903, עלה לארץ ישראל מרוסיה המהנדס נחום וילבושביץ. הוא סייר בארץ, כדי לבחון את אפשרויות הפיתוח בה, והמליץ על הקמתו של מפעל מלט (ראשון בארץ) בחיפה, זאת בשל הקרבה לנמל, מסילת הרכבת החיגיאזית ומרבצי אבן גיר מתאימים בכרמל. בשנת 1923 הוחל בבנייתו של המפעל על אדמה ערבית, בשטח שבין הכפרים הערבים יגור (בקרבת קיבוץ יגור) מצד אחד, ובלד א-שיח' מן הצד השני. בית החרושת נבנה ע"י פועלים חלוצים, שראו בו הגשמה של החלום הציוני. פועלי "נשר" קשרו עם המפעל את עתידם ואת ביתם.

בדצמבר 1925 יצא לאוויר העולם שק המלט הראשון, ובמפעל הועסקו למעלה מ-350 פועלים. בית החרושת החל לעבוד בתפוקה מלאה, וסיפק מלט ללקוחות רבים (בהם גם ממשלת המנדט הבריטי), בארץ ישראל ומחוצה לה. פועלי המפעל הקימו מועצת פועלים עצמאית, ייסדו קבוצת תיאטרון, תזמורת, קבוצת כדורגל, ומוסדות חינוך לילדיהם. בשנים 1934-1935 התקבלו ל"נשר" עובדים חדשים רבים, ומספר המועסקים בו עלה על 500.¹

1 קטעי המידע על היישוב נשר ועל מפעל המלט "נשר" מקורם באתר בית-חרושת "נשר", ובויקיפדיה, אינטרנט 2014.

יוסף חלפין אביה של רחל, מקבל תעודת פלשתינאית - 1927

תעודות של אבי רחל, יוסף חלפין

רחל עם נאורה ורשבסקי, 1940

רחל עם צבי ורשבסקי (פחה) ונתנו נאורה,
סוף שנות השלושים.

בצריף שלנו לא היו מקלחת ושירותים. ליד המטבח, היה מחסן קטן, שבו נהגו לרחוץ אותי ב'פיילה' - גיגית גדולה, כשהייתי תינוקת. השירותים היו במבנה נפרד, בחצר. צריף נוסף הוקצה למקלחת. את המים חיממו בעזרת תנור (אותו התנור - על פרימוס - שבו נהגה אימא גם לאפות את הלחם והעוגות). הצינורות של המקלחת היו בחוץ, ולכן בקיץ היו לנו מים חמים בשפע, שכן הצינורות התחממו... בנוסף היה, בנשר, ליד בית החרושת, בית מרחץ ציבורי, שבו ניתן היה להתקלח בתיאום מראש. הפועלים ובני משפחותיהם נהגו לפקוד אותו, בעונת החורף בימי שישי.

ביתנו היה חם ונעים. הקשר בין הורי היה טוב, נעים ורגוע. זה היה בית תרבותי (הורי נהגו לקרוא ספרים בעברית. בזקנתה חזרה אמי לקרוא גם בגרמנית), וניכרו בו אהבת הארץ והמולדת. בהשראת אלה, ולאורך שנים מספר, קיבלתי ליום הולדתי מתנה מכובדת ונחשבת: עצים של 'הקרן הקיימת לישראל', שנקנו על-ידי הורי וניטעו על שמי - סמל לגאולת הארץ, והפרכת השממה."

בשנת 1943 החליט הווקף, להקים בית קברות לתושבי חיפה המוסלמים, בלב השכונה היהודית בנשר, במקום בו היו צריפי הפועלים. תושבי נשר-יגור פנו לווקף בבקשה שבית הקברות לא ייבנה בלב השכונה, אלא באתר קרוב יותר לחיפה, אך העלו חרס בידם. בבית הקברות שכן, בין היתר, גם קברו של השיח' עז א-דין אל-קסאם. בית קברות (ובוודאי בית קברות מוסלמי), באמצע שכונת מגורים, אינו דבר שכיח. ילדי נשר, מספרת רחל, פחדו להיכנס אליו.

בשנת 1943, כשהייתה רחל כבת תשע, הצטרף למשפחה האח הצעיר אריה. "הוא היה תינוק 'בריאי' ושמנמן", מספרת רחל. "צ'רצ'ילי, נהגנו לכנותו בבית, בגלל הסנטר הכפול... ואני התקשיתי להרימו בידיים, מרוב שהיה כבד. מאחר וכבר הייתי ילדה 'גדולה', הרשו לי לקחת אותו לטיול ברחוב, בעגלה. נשר הייתה מקום קטן, שבו כולם הכירו את כולם, וכך היו שואלים אותי: 'מה נולדו?', ואני, הייתי חומדת לי לצון, ומשיבה: 'אחות'. 'ואיך קוראים לה' - התעניינו העוברים ושבים? אַרְיָה - נהגתי להשיב בביטחון..."

תשע השנים המפרידות ביני לבין אריה, הקשו עלינו ליצור קשר קרוב בילדותנו. רק בבגרותנו, הזדמן לנו לשבת ולשוחח. אז גילינו, כי קיים בינינו דמיון רב, והתקרבנו. היום אנו שומרים על קשר חם והדוק."

הקשר האישי, האמיץ, שנוצר בין יוסף חלפין לבני משפחת ורשבסקי, עוד מימי חברותם בתנועה הציונית בקיבוץ ועלייתם ארצה, הלך והתהדק עם השנים.

רחל בחצר הצריף בנשה, 1945

צבי ופנינה ורשבסקי, היו כדודים לרחל. הורי צבי, אריה-לייב ואסתר-לאה שימשו, עבודה, כסבא וסבתא. ביתם של הורשבסקים, בקריית-חיים, היה לה כבית שני, וילדיהם - נאורה ושמעון, היו לה כאחים/בני דודים. צבי ורשבסקי נהג לקרוא לרחל "פּוֹזָה" ("בטן" ברוסית). בעקבות זאת, כינתה אותו גם החל בשם "פּוֹזָה", וכך קראה לו, מימי ילדותה ועד ליום מותו. הקשר בין שתי המשפחות נשמר לאורך השנים והדורות, והוא שריר וקיים, גם כיום.

רחל מספרת על ימי החגים והמועדים בילדותה: "הורי, היו ציונים וחילוניים. השבתות עברו אצלנו ללא גינונים מיוחדים. יחד עם זאת, נהגנו לציין את החגים מתוך זיקה למסורת ישראל. בלטו במיוחד החגים הגדולים - ראש השנה ופסח, שאותם נהגנו לחגוג ביחד עם משפחת ורשבסקי.

הוריו של צבי התגוררו בחיפה, ובביתם התקיים סדר פסח. לקראת הסדר, היינו נוסעים לחיפה, ומתמקמים, ביחד עם פנינה וצבי, בדירת השכנים של הורי צבי. סבא, ששמר על אורח חיים דתי, היה מראה לי את תהליך ביעור החמץ. כל הנשים היו מביאות עמן מצרכי מזון מהבית, אך הכנת האוכל לסדר התבצעה רק בחיפה, בגלל הכשרות.

זה היה 'סדר' כהלכתו, שבו קראנו את ההגדה מההתחלה ועד הסוף, וסבא היה מסביר ומבאר לנו את ההגדה תוך כדי הקריאה. וכמובן גם שרנו. אבי אהב מאוד לשיר. בפסח היו הוא והנוכחים (בעידוד כוסות היין ששתו...), פוצחים בשירה רמה, בלוי תנועות ידיים. עבורנו - הילדים, מדובר היה בחוויה נהדרת. נהנינו מהחברותא ומכל ההתרחשות, וכמובן, לא ויתרנו על גניבת האפיקומן... עד היום שמור עמי ספר, מתנתו של סבא תמורת האפיקומן."

בתוך בתיים, חיו, פועלי "נשר" איש איש עם משפחתו. החיים שבחוץ, לעומת זאת, התנהלו מסיבב למפעל המלט שבו עבדו, ובהשראתו.

"הפועלים נהגו לאכול במפעל בשעות קבועות", מספרת רחל, "ארוחת בוקר בין השעות 09:00-09:30, וארוחת צהריים בשעה 12:00. על הארוחות, בישרו צפירות: צפירה קצרה בבוקר, וצפירה ארוכה בצהריים. אנחנו, הילדים, היינו לוקחים את 'סיר המעלות' (נושא כלים בן שלוש קומות), ומביאים לאבות שלנו אוכל מהבית. האבות היו אוכלים לשובע, ומשיבים את הכלי הריק בחזרה הביתה. לצפירה היה גם תפקיד נוסף - התרעה על אסון: פועלים שנפגעו בעת העבודה וכד'. במקרה שכזה הייתה הצפירה ארוכה מאוד."

בשנת 1941, הוקמה "המועצה הארץ-ישראלית לתעשייה בע"מ" (שכללה את שלושת המפעלים הגדולים בארץ: חברת האשלג, חברת החשמל ו"נשר"), על מנת לתאם עמדות, נוכח קשיי המלחמה. היא השוותה את התנאים הסוציאליים של העובדים בשלושת המפעלים. פועלי נשר תבעו שיפור בזכויותיהם הסוציאליות, ומשלא נענו, השביתו במאָרס 1945 את העבודה במפעל למשך כשבועיים יום. הייתה זו השביתה הארוכה ביותר בתולדות המפעל. לאחר תהליך ממושך של מו"מ, התקבלו רוב דרישות הפועלים והם שבו לעבודה.

רחל זוכרת את השביתה הגדולה: "זה נמשך למעלה מחודשיים, ולא היה פשוט: הפועלים, שלא קיבלו משכורות בתקופה זו, סבלו מחסור של ממש. אני זוכרת תהלוכה, שבה השתתפנו, בני משפחות הפועלים, כולל הילדים. כולנו קראנו בקול, במחאה על תנאי העבודה שלהם."

החיים בנשר הושפעו, כל העת, ממאורעות התקופה.

במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939) סבלו, התושבים, מהתנכלויות מצד שכניהם הערבים בבלד א-שייח' וחוואסה, ואירועי ירי כלפי רכבים נוסעים ותושבי השכונה היו לחזון נפרץ. "היו אירועים של יידויי אבנים ומקלות, וגם מקרי ירי. זיכרון ילדות: הייתה לנו שכנה בשם שרה גרין, שגרה במבני הבטון. יום אחד ראיתי אותה צועדת קוממיות, חמושה ברובה, כדי 'להילחם בערבים'."

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, הופגזה השכונה מדי לילה על ידי כוחות צרפת של וישי, ששכנו בסוריה. תושבי השכונה נאלצו לשבת מדי לילה במקלטים.

רחל: "בשנת 1940, מעט לפני שעליתי לכיתה א', היו הפגזות של האיטלקים באזור, שכוונו אלינו, ואל בתי הזיקוק הסמוכים. פנינה ורשבסקי, הייתה אז בהריון מתקדם מאוד. בשל ההפגזות, נחסמו הדרכים מקריית-חיים לחיפה. וכך, כדי שפנינה תוכל להיות קרובה לביה"ח העמק, וגם לצרכי הפוגה מן המתח, עברנו כולנו ביחד, למושב מרחביה בעמק יזרעאל, ושם התגוררנו עד הלידה. נאורה ואני חולקות זיכרונות נעימים מתקופה זו. במרחביה התחלתי את כיתה א'. אני זוכרת חדר כיתה אחד, שבו שלושה טורי שולחנות: אחד לתלמידי כיתה א', השני לתלמידי כיתה ב' והשלישי - לכיתה ג'. לאחר תקופה ממושכת שבנו לנשר, ואני הצטרפתי לביה"ס היסודי המקומי."

רחל שלישיית משפאל, בשורה העליונה, ביה"ס היסודי בנשה, סוף שנות הארבעים

בתחילת ההתיישבות בנשר, נבנו שלושה חדרי לימוד על הגבעה שמעל המחצבה. במשך הזמן, נבנה על יד בית החרושת בניין בן עשרה חדרים. גן הילדים וביה"ס פעלו במסגרת "המרכז לחינוך" של ההסתדרות, והחינוך בהם היה ברוח ערכי תנועת העבודה.

רחל: "נשר הייתה קטנה, וכולה משפחות הפועלים. היה לנו גן ילדים אחד, 'גן חיה', באחד הצריפים. ביה"ס שכן במבנה בטון גדול. בכל כיתה הוצבה, אחר כבוד, הקופסה הכחולה של היקרן-הקיימת-לישראל, ובכל יום שישי, הבאנו עמנו מהבית מעות כתרומה לגאולת אדמות הארץ.

בשנתיים הראשונות, הייתה לנו מחנכת בשם **הדסה**, ולאחריה היו המחנכים **אברהם ומשה**. אברהם נהג להקריא לנו סיפורים בהמשכים. בכל יום שישי קרא בפנינו פרק, ואנו היינו יושבים ומאזינים בשקט, מרותקים. גם המורה לערבית **אהרון**, היה אהוב עלינו, וכן **יעקב** - המורה להתעמלות. אני הייתי ספורטאית טובה. השתתפתי בתחרויות אתלטיקה, שבהן ייצגתי את ביה"ס שלנו בקפיצה לרוחק, ובריצות למרחקים קצרים.

היה לנו גם מורה לציור, בשם **ישכיל**. הוא היה יקה קפדן, אך בזכותו למדתי לאהוב את הציור. היינו מציירים ורושמים בעיפרון חפצים למיניהם. והיה גם המורה לאנגלית (אינני זוכרת את שמו), שנהג להרביץ לתלמידים עם סרגל. דבר זה היה חריג מבחינתי, שכן הורי מעולם לא הרימו עלי יד. ובשעות הפנאי, היו לנו כמובן משחקי הילדות: חמש אבנים, מחבואים וקלאס על הכביש."

ככל חבריה, הייתה גם רחל חניכה בתנועת 'הנוער העובד' בנשר. הפעולות התקיימו בצריף התנועה, וכללו דיונים אידיאולוגיים לרוב, וגם ריקודי עם ושירה בציבור.

בשנת 1947 החליט דוד בן גוריון להקים בערים ובמחוזות שש חטיבות סדירות, ולהתחיל בגיוס כל הכוח המסוגל לחימה. חטיבת "כרמלי" יועדה לחימה באזור חיפה ונפת זבולון. למסגרת החטיבה הוכפפו 3 גדודים - 21 (שגרעינו בני נשר, יגור, ונהריה), 22 (שגרעינו סטודנטים מהטכניון) ו-23 (שהוקם מיחידת "הדרי" - חיל משמר העם של חיפה). פועלי בית החרושת החלו לייצר את תת המקלע מסוג "קסן". את כלי הנשק שייצרו, החביאו במקומות שונים ביישוב.

תלמידי גימנסיה 'ביאליק' בחיפה, 1949

פרק 2: בדרך לגימנסיה

בתוך המציאות הביטחונית הסוערת, החלה רחל, בשנת 1947, את לימודיה התיכוניים בגימנסיה "ביאליק" בחיפה.

היא מספרת: "בנשר הקטנה לא היה, כמובן, בית-ספר תיכון. וכך, בתום כיתה ח', התחלקו ילדי נשר בין שלושה בתי-ספר תיכוניים בחיפה: 'חוגים', 'הריאלי' וגימנסיה 'ביאליק'. אני הלכתי ל'ביאליק', ביחד עם עוד 2-3 מחברי לביה"ס מנשר. יתר הילדים היו חדשים עבורי. בביה"ס החדש הונהגה משמעת חמורה מזו שלה הורגלנו: נקראנו בשמות המשפחה שלנו, ונדרשנו להגיע בתלבושת אחידה. מהר מאוד רכשתי לי חברות חדשות, וגם חבר ראשון היה לי שם.

בהתחלה נסעתי בכל יום מנשר לחיפה ובחזרה. אך לאחר מספר חודשים, בעקבות המצב המתוח, פסקה התחבורה מנשר לחיפה לחלוטין. הדרכים היו חסומות, ולא יכולתי לשוב לחיפה. הפסדתי כחמישה חודשי לימודים, ובשל כך נאלצתי להישאר כיתה.

התנועה בין נשר לחיפה, התנהלה באמצעות כלי רכב משוריינים בלבד, כדי להבטיח את שלומם של הנוסעים מפני יריות הצלפים הערבים. לאחר כחמישה חודשים שבהם ישבתי בבית מאונס, הצטרפתי לנסיעה על רכב משוריין, שיצא להוביל פצועים לביה"ס בחיפה. כשיצאנו מנשר לכיוון בלד א-שייח', התחילו לירות עלינו. איכשהו הצלחנו לעבור שם ולהמשיך בנסיעה. מאוחר יותר סיפרו לי, כי כאשר אבי שמע את היריות, הוא רצה לרוץ, כדי לראות מה קרה אתי. רק ברגע האחרון הצליחו לעצור מבעדו מלרוץ לבלד א-שייח' ולהיהרג. כשהגענו לחיפה, מיהרתי להתקשר הביתה, כדי שהורי ידעו שהגעתי בשלום.

בצוק העתים, נמצאו לי מגורים בחיפה, בבית משפחתו של פועל בינשרי. הוא לא יכול היה להמשיך ולנסוע, יום-יום לנשר, ואני לא יכולתי לנסוע לחיפה. וכך - התחלפנו: אני התגוררתי בביתו בחיפה, והוא התגורר בבית הורי בנשר. התגעגעתי הביתה, להורי ולאחי. ביום הולדתי עשתה לי אמי הפתעה נהדרת, והגיעה לכיתה שבה למדתי, כשבידה צרור סיגליות מגינתנו, ועוגה. זו הייתה עבורי התרגשות עצומה.

רחל כתלמידת גימנסיה,
1949

נטיעת עץ של הקרן הקיימת על שם רחל
במלאת לה אחת עשרה שנים, 1945

נטיעת עץ של הקרן הקיימת על שם רחל
במלאת לה אחת עשרה שנים, 1945

פרק 3: ביה"ס לאחיות

בשנת 1951, בסיום השביעית, החלה רחל את לימודיה בביה"ס לאחיות, בביה"ח "העמק" בעפולה.

"כפועל בישרי, הרוויח אבי כ-18 לירות בחודש", מסבירה רחל. "הלימודים בביה"ס התיכון היו יקרים מאוד. שילמנו עבורם כ-13 לירות בחודש - כמעט כל משכורתו. אני ידעתי, כי הלימודים בביה"ס לאחיות הם בחינם, וכי הם כוללים גם מגורים, כלכלה ודמי כיס. וכך - מתוך האהבה והרצון לטפל באנשים, ועל מנת להקל על העול הכלכלי בבית, פניתי ללימודים בביה"ס לאחיות. התייצבתי לראיון בתי"א, במרכז של 'קופת-חולים-כללית'. באותה עת היו בתי-ספר לאחיות בבתי-החולים 'בילינסון' בפתח-תקווה, ו'העמק', בעפולה. אני נשלחתי ללמוד ב'העמק'.

הלימודים ארכו שלוש שנים, והיו קשים ואינטנסיביים. הם כללו רכישת ידע תיאורטי בתחומים נרחבים: סיעוד, כימיה, אנטומיה, פיזיולוגיה, רוקחות, מחלות ילדים, מחלות פנימיות, כירורגיה, מיילדות, גינקולוגיה ועוד. בנוסף, עברנו התנסות מעשית - לאחר כשלושה חודשי לימודים, התחלנו גם לעבוד במחלקות השונות של ביה"ח.

לא כולן הצליחו לשרוד את כל המסלול - את הלימודים התחלנו, עשרים ושלוש בנות, אך אל קו הסיום, כבר הגענו רק שמונה. חלקן פרשו מהלימודים מבחירה, היתר - נדרשו לעזוב. בינינו - שמונה הבנות שהצליחו לסיים, נוצרה חברותא. חיה, חברתי לספסל הלימודים מלווה אותי מאז ולאורך כל השנים.

את הכשרתנו עברנו בהדרכתם של אנשי מקצוע מן השורה הראשונה. רוב הרופאים, היו 'יקים' (ממוצא גרמני). אני זוכרת את פרופ' נסאו, מנהל מחלקת הילדים (יקה קפדן וסמכותי, שהטיל אימתו על הפרסונל, ואסר על אימהות הילדים המאושפזים להתקרב אליהם), את חנה קאופמן, האחיות האחראיות במחלקת הילדים (שהייתה מבקשת שנכין 'תה בלונדיני', כלומר: בהיר), והאחות הראשית - מרים איתן (אשתו של רפאל איתן, 'רפול').

בבית-הספר לאחיות,
תחילת שנות החמישים

רחל ראשונה מימין בשורה העליונה
בעת ההכשרה הצבאית במסגרת ביה"ס לאחיות, 1953

רחל, שנייה משמאל בשורה העליונה,
עם חברותיה למחזור בביה"ס לאחיות

החוויות האישיות הושפעו מאירועי השעה: "מפעם לפעם, נסעתי לנשר, כדי לבקר את משפחתי בארץ שררה אז יתקופת הצנע, ופרח 'השוק השחור'.¹ אנשים היו לוקחים בניגוד

לחוק תרנגולות, ביצים ומוצר מזון מקיבוצים ומושבים בעמק, ומכריחים אותם למקומות אחרים, שבהם לא הייתה התוצרת החקלאית בשפע. בעת נסיעותיי לנשר נתקלתי, לא אחת, בפקחים מטעם הממשלה, שנהגו לעצור את האוטובוס, להוריד את העבריינים ולהחרים את הסחורה המוברחת.

בתחילת שנת הלימודים השלישית שובצנו, כל אחת מתלמידות ביה"ס לאחיות, לעבודה במחלקות, על-פי צרכי ביה"ח. אני שובצתי למחלקת היולדות, וכך, יש לי 74 ילדים שנולדו, באותה התקופה בביה"ח 'העמק'.

מאחר והיה מקובל כי אחיות הן גם קצינות בצבא, נשלחנו, בסוף שנה ג', למשך חודש לביה"ד 4 בתל-השומר, לקורס שבו נחשפנו למיומנויות צבאיות: ירי בנשק, מסעות ניווטים, חובשות צבאית ועוד. בשנה שלאחר מכן, היינו אמורות לעבור הכשרת-המשך, ולקבל את דרגות הקצונה. אך עקב המחסור באחיות בארץ, בוטל הקורס, ואנו נשארו בביה"ח לשנה רביעית, שנחשבה כשנת שירות, ובה עבדנו כבר בשכר. מהמשכורת הראשונה שלי, קניתי להורי מכונת כביסה, ולאחר מכן רכשתי לי גם רדיו קטן.

המסגרת שבה נמצאנו, לא הותירה בידינו הרבה זמן פנוי. בצד הלימודים התיאורטיים, הייתה גם העבודה המעשית, המתישה, שהתבצעה בתוך עומס גדול. בתום כל יום, היינו עייפות מאוד. ועדיין, היינו צעירות, ומפעם לפעם היו בחורי הסביבה באים לבקר אותנו, והיינו מעבירים ביחד שעות של בידור הנאה."

בשנת 1954, והיא בת עשרים, סיימה הרחל את הלימודים והוסמכה כאחות במדינת ישראל.

רחל מקבלת את 'סיכת האחות'
בסיום הלימודים, 1954

רחל עם התעודה על
הסמכתה כאחות, 1954

1 "תקופת הצנע" - מדיניות קיצוב כלכלית, שהנהיגה מדינת ישראל בין השנים 1949-1959. מדיניות זו, באה לידי ביטוי, בעיקר בהגבלת הרכישה של מזון ומוצרי צריכה. בתחום המזון, שובץ כל אזרח לחנות מכולת קבועה, שבה קיבל את מוצרי המזון הבסיסיים, על פי הקצבה קבועה, תמורת נקודות שהוקצבו לו בפנקס אישי לצורך זה. במקביל התפתחה, בארץ, תופעה של "שוק שחור" – כלומר: מוצרים שנכללו בקיצוב ובמחיר אחיד נמכרו לבעלי ממון בכמות גדולה יותר ובמחירים מופקעים. ויקיפדיה, אינטרנט 2014.

פרק 4 : אביגדור

הוריו של אביגדור משה ואיספיר (אסתר)

בעת לימודיה בביה"ס לאחיות, הכירה רחל את בעלה לעתיד, אביגדור אמיר. זהו סיפורו.

אביגדור אמיר (מקודם: קצ'קו) נולד בתל-אביב, ב-30 לינואר 1933. הוריו משה (יליד 1898), ואיספיר (ילידת 1901), הגיעו, שניהם, מהעיר אירקוצק שבסיביר, רוסיה. בשנת 1923 נולד בנם הבכור, רפאל (רפי). משה היה נהג אוטובוס בקואופרטיב "המעביר" (לימים - חברת "דן"). איספיר הייתה עקרת בית. המשפחה התגוררה בתל-אביב, בפינת הרחובות ז'בוטינסקי ומוצקין.

אביגדור למד בביה"ס היסודי "לדוגמה" (ליד סמינר לוינסקי בצפון ת"א), ולאחר מכן ב"תיכון חדש", ששכן אז ברחוב הירקון. בהיותו בשביעית (כיתה י"א), פרץ בביה"ס סכסוך בין המורים לתלמידים, שבעטיו הנהיגו התלמידים שביתה. בעקבות אירועים אלה, החליט אביגדור להפסיק את לימודיו בסוף אותה שנה.

אין ספק, כי המקום המרכזי בלבו באותן השנים, היה שמור ל"קן צפון" של "התנועה המאוחדת", שבה היה חניך מילדותו. בכיתה י', הפך אביגדור למדריך בתנועה, והתבלט ככושר המנהיגות שלו, כמו גם ביכולתו להוות דוגמה אישית לאחרים. מספרים חבריו מאיר אמיר (צוויג) ויגאל בנטוב: "לאביגדור היה כושר בטילולים, והוא משך היטב. אביגדור סחב פי כמה וכמה יותר מכולם. ידעתי שכוח הרצון שלו חזק, ולכן עליו אפשר לסמוך. הוא היה רקדן טוב. הוא גם שר יפה מאוד, והרעות הזאת עם החבריה - היא הייתה העיקר אצלו."¹

כמו רחל, גויס גם אביגדור בנעוריו לפעילות בשורות "ההגנה". חבריו מספרים, כי כאשר היו הולכים להדביק כרוזים, היה אביגדור השותף המועדף עליהם. "היה בדבר סיכון - לקבל מכות מאנשי האצ"ל או מהבריטים. אביגדור ידע לברוח בזמן, וגם לשמור עלינו פיזית. ידענו - יכול להיות שהוא יסמוג מכות, אבל קודם כל הוא ידאג שאתה תגיע לביתך."

עבור חניכי "התנועה המאוחדת", באותן שנים, הייתה דרכם ידועה מראש: הם שאפו להגיע "להגשמה", כלומר: לשירות צבאי במסגרת הנח"ל ולחיים בקיבוץ. בשנת 1950, התגייס אביגדור ביחד עם חברי ההכשרה שלו לשירות בנח"ל.

1 עדויות חבריו של אביגדור, המופיעות כאן, מקורן בספר שיצא לזכרו: "בכל נפשו ובכל מאודו - ח"י אביגדור אמיר", 1982.

אביגדור בבית ילדותו,
רח' ז'בוטינסקי 15
בתל-אביב,
סוף שנות השלושים

רפי ואביגדור, 1935

הרן קוך, חברו של אביגדור, מעיד כי אביגדור התייחס ברצינות לשירותו הצבאי. "אנחנו, בתקופת הנח"ל, היינו ברדקיסטים כולנו. לא הקפדנו כל כך על לבוש, על נעליים. אבל אביגדור - היה מופיע מסודר, נעליו תמיד מבריקות, החולצות תמיד מקופלות, והכפתורים סגורים. הוא היה חייל למופת."

אביגדור עם החבר'ה ביורעאל, אמצע שנות החמישים

שמואל שי (שמיל) ממשיך: "היינו תשעה אנשים באותו האוהל - צפיפות קשה. והיו חיכוכים אישיים שהגיעו לעיתים למצבים קשים. אביגדור היה הגורם המפשר, המתווך, הדמות הסמכותית ביותר באוהל. אביגדור לא רצה כתר מנהיגות, אבל היה לו משקל גדול בתוך הקבוצה."

בתום תקופת הטירונות, בשנת 1951, הגיעו חברי ההכשרה לקיבוץ מעיין ברוך, שם שהו כשנתיים. אך החיבור עם קיבוץ זה לא צלח. בסופו של דבר, בשנת 1953 הגיע אביגדור, ביחד עם חלק מחברי הכשרת מעיין ברוך, לקבוצת יזרעאל. גם שם המשיך למלא תפקיד מרכזי: הוא הפך מיד לחבר המזכירות, ובשלב מסוים אף מילא את תפקיד מזכיר הקיבוץ.

מספרת רוחמה: "כאשר היה לוקח על עצמו דברים, היה עושה אותם במלוא הרצינות. למשל: הנוי בקיבוץ היה מאוד-מאוד מוזנח. וערב אחד, באסיפה, אמרו שצריך לקחת זאת לידיים ולשנות את פני המשק. אביגדור החליט להיות אחראי על הנוי. למחרת בבוקר קם, למד את הנושא ברצינות גמורה, עבד לבד וניקה את השטח מכל הקוצים. תוך תקופה קצרה מאוד, המשק שינה את צורתו. אביגדור החליט, קיבל על עצמו, וביצע. אין דיבורים בעלמא."

אביגדור, שני משמאל, בטיול של 'התנועה המאוחדת'

בשנים 1953-1954 נשלח אביגדור מטעם הקיבוץ לפעילות בתנועה, וקיבל עליו את תפקיד מרכז קן "התנועה המאוחדת" בקריית חיים. כתמיד - בהצטיינות. מספר משה שלו (מושקה), חברו להדרכה: "הקן היה אז יוצא מן הכלל. קיבלנו פרסים במחנות ומפגשים תנועתיים. לדעתי אביגדור תפס נכון מהי התנועה. תנועת נוער אינה נאומים על א.ד. גורדון. מדוע כל-כך אהבו אותו! כי הוא לא הטיף, אלא דיבר לעניין ונתן דוגמה אישית, בצורה מאוד-מאוד כנה." בשנת 1954, בעת ההדרכה בתנועה, השתתף אביגדור גם בפילוס וסימון שביל הנחש למצדה.

באותה התקופה, הכיר את רעייתו לעתיד - רחל.

"חבר ההכשרה של אביגדור, נכווה באורח קשה", מספרת רחל, "והגיע לטיפול בביה"ח 'העמקי', שבו הייתי תלמידת שנה ג' בביה"ס לאחיות. אביגדור היה מגיע לביה"ח, ויושב לצדו במשך שעות ארוכות. כך הכרנו. ההיכרות הפכה לאהבה, ולאחר כשנה וחצי של חברות, נישאנו."

עם הקמת המפעל, הפך יוסף חלפין לפועל ייצור, או, בשפתו: "פועל בניין", והתמיד במקום עבודתו זה עד צאתו לגמלאות, בשנת 1967. בתפקידו האחרון היה מנהל אגף התחבורה ב"נשר".

תעודת ישר

אנו מאשרים בזה שהנברת אסתר מנדל שנולדה ב 15 ליולי 1903 באושצ'קי, בתם של לייב מנדל וטאניה פנר התנהגה במשך כל השנים הללו באופן מוסרי ולא טופלה ע"י הרשויות. לכן אנו מאשרים לתת לה פספורט

אמה של רחל, אסתר לבית מנדל, נולדה בשנת 1903 בגליציה שבפולין, להוריה אריה וטניה. האב היה סוחר עצים אמיד, והמשפחה התגוררה באחוזה על הנהר סאן, וידעה חיי נוחות ורווחה כלכלית. שישה ילדים נולדו לאריה וטניה, ארבע בנות ושני בנים: חנה-מירל, מלכה, מרדכי-יהושע, דבורה-באשה, מתתיהו ואסתר.

כשהייתה אסתר כבת שש, עברה משפחתה העירה, לאושצ'יקי. בשנת 1915, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, נכנסו הרוסים לעיר. בעקבות זאת, ולטובת ביטחונם האישי, עזבו בני המשפחה את ביתם, ונדדו בין ארצות ומקומות: אוסטריה (שם רכשה אסתר את ידיעת השפה הגרמנית), הונגריה, ולבסוף דויטש-ביימה - כפר קטן בבוהמיה, צ'כיה. עם תום המלחמה, בשנת 1918, שבו לעירם בגליציה.

בשנת 1921, קיבל מתתיהו, אחיה של אסתר, צו התייצבות לגיוס לצבא הפולני. אך כמקובל במשפחות יהודיות באותה תקופה, השתמט מהשירות, וכך נאלץ לברוח, ולנדוד ממקום למקום. אסתר, שהייתה קשורה אליו מאוד, הצטרפה אליו בחלק מהזמן, ונדבקה ממנו ב"חידק הציוני". ביחד למדו, שניהם, עברית, וגם תנ"ך וגיאוגרפיה של ארץ ישראל.

בשנת 1924, עלה מתתיהו לפלשתינה. אסתר, ששאפה לבוא בעקבותיו, החלה ללמוד תפירה בבית ספר מקצועי, מתוך מטרה להגיע ארצה כבעלת מקצוע ויכולת להתפרנס. לאחר סיום לימודיה, עבדה בבית מלאכה בהנהלה יהודית ציונית, והצטיינה בתפירת מעילים. באותן שנים אף ייסדה בייס לעברית בעירה, בו שימשה כמורה. וכל אותה העת, שאפה לעלות ארצה. קבלת ה"סרטיפיקט" (אישור העלייה ארצה תחת המנדט הבריטי), הייתה מותנית בהליך פורמלי, שבו "יידרוש" מישוהו את הגעתה. אביה של אסתר כתב מכתב לשלטונות הבריטיים, והאח - מתתיהו, שכבר נקלט בארץ ועבד במפעל "נשר", ערב לפרנסתה. ב-25 לנובמבר 1929 הגיעה אסתר לנמל חיפה. כציונית נלהבת, נישקה עם ירידתה מהאנייה את אדמת המולדת. עם עלייתה התגוררה אסתר בנשר, בשותפות עם כמה בחורות. את פרנסתה מצאה כתופרת לתיקונים, ולתפירת שמלות.

בתקופת ההדרכה בקן קריית חיים
עם אהבתו הגדולה - האופנוע, 1954

עם חברו ערי גיל בעת פילוס שביל הנחש למצדה

בתקופת הצבא
עם האב משה והאח רפי

טוני האלה, מנהלת 'תיכון חדש' עם אביגודו,
אמצע שנות הארבעים

בתקופת השירות הצבאי בנח"ל

רחל ואביגדור ביום נישואיהם, 23.8.1955

פרק 5 : משפחת אמיר

ב-23 לאוגוסט 1955, באו רחל ואביגדור בברית הנישואין. את משכנם קבעו בקבוצת יזרעאל.

כנהוג באותם ימים של צנע ושיתוף, נישאו רחל ואביגדור בחתונה משותפת עם שמואל ועל קינן, אף הם חברי הקיבוץ. "כיוון שהיו הוצאות כספיות מרובות על החתונה, ורצו לקמץ בהן", מספר שמואל קינן, "ומכיוון שלא היה זה דבר נדיר שמתחתנים, ומכיוון שהשמחה גדולה יותר בצורה כזו, אז השתדלו שהחתונות תהיינה בכמה זוגות ולא בזוג יחיד. נישאנו יחד, וכמובן בלינו את שבוע הדבש ביחד. והייתה לי חוויה מיוחדת, משום שלאבא של אביגדור הייתה מכונית, דבר שאז לא היה שכיח כל-כך, ואם יש מכונית, אז אפשר לטייל שבוע ימים, כעשירי הארץ."

רחל מספרת: "באותה העת, אביגדור עבד בפלחה, וכתמיד, היה מעורב גם בתחומים נוספים בחיי הקיבוץ. בתחילת חייו המשותפים, המשכתי בעבודתי כאחות בביה"ח 'העמק'. אלא שכעבור חודשים מספר, נכנסתי להריון. בעיות בריאות שהיו לי, מנעו את המשך העבודה בביה"ח, וכך, התחלתי לעבוד במחסן הבגדים של הקיבוץ - עבודה פיזית קלה יחסית. שנאתי כל רגע: הרכילות 'חגגה' שם, וזה לא התאים לי."

רחל ואביגדור עם בני המשפחה ביום חתונתם, 1955

ב-3 לאוגוסט 1956 נולדה בתנו הבכורה יפעת. כאחות לשעבר במחלקת הילדים, ההסתגלות לאימהות הייתה עבורי פשוטה וקלה. הינקתי את יפעת במשך כמה חודשים, וטיפולתי בה בהנאה. ויחד עם זאת, תנאי המגורים ביזרעאל באותן שנים, לא היו פשוטים, ודאי לא לאימהות טריות. ילדתי בניתוח קיסרי, וסבלתי כאבים. גרנו בצריף דו משפחתי, והשירותים היו בחוץ. בית הילדים היה רחוק, והדבר הקשה עלי. לכן נסעתי להורי, לתקופה בת כחודש. הורי כבר גרו אז בגבעת נשר¹, במבנה בטון, עם שירותים בתוך הבית. אמי פינקה אותי: כיבסה, בישלה ועטפה אותי באהבה.

בתום חופשת הלידה, הפכתי לאחות הקיבוץ. רופא היה מגיע לקיבוץ אחת לשבוע, ואני טיפלתי בחברים בשאר הזמן: חבשתי פצעים, סייעתי לחברים חולים, ואף עשיתי ביקורי בית בחדריהם במידת הצורך."

¹ גבעת נשר - נבנתה על צלע ההר שמעל נשר, כהרחבה למגורי פועלי בית החרושת "נשר".

אביגדור עם יפעת ביזרעאל 1956

באוקטובר 1956, פרצה מלחמת סיני (מבצע קדש). "יזרעאל הייתה קרובה לגינין, ועקב החשש שיהיו לנו אירועים ביטחוניים מכיוון זה, היינו בכוננות. כאחות - הייתי אחראית לבריאות קהילת הקיבוץ. לאנשים היה קשה, וזכור לי מקרה אחד שבו התעלף חבר מחמת החרדה. יפעת הייתה אז קטנטונת - בת חודשיים-שלושה בסך הכול. בכל הקיבוץ היו רק מעט ילדים, והגדולים שבהם היו בני 3-4 שנים. היה מקלט לילדים, שבו מדפים בנויים, ששימשו את הילדים הגדולים יותר. מאחר ובמקלט לא היו מיטות ייעודיות לתינוקות, יפעת ישנה על אחד המדפים, בתוך מזוודה....

המלחמה חלפה מהר, וחזרנו לשגרה. חיי הקיבוץ לא היו לרוחי. באספות החברים, היו מתקיימים דיונים אידיאולוגיים ממושכים על נושאים כגון: חיי שיתוף, שוויון כלכלי ועוד. על אף הרקע שממנו באתי, כל אלה היו זרים להשקפותיי ושאיפותיי בחיים. היה לי רדיו, שקניתי מהמשכורת שהרווחתי כאחות. בקיבוץ דרשו שאמסור אותו לשימוש כלל החברים. לא הסכמתי. אמרתי: 'אני הרווחתי את זה, ואף אחד לא ייקח את זה ממני.'"

ביזרעאל התחילה מגמה של עזיבת הקיבוץ. גם אביגדור ואני החלטנו לעזוב. וכך, ביולי 1957, ארזנו את מיטלטלינו הצנועים, ועברנו לגור בירושלים.

רחל ואביגדור בחדרם ביזרעאל, 1955

פרק 6 : ירושלים

בשנת 1957, עזבו רחל ואביגדור אמיר את קבוצת יזרעאל, ועקרו עם בתם הפעוטה יפעת לירושלים.

רחל: "ההחלטה לעבור דווקא לירושלים נפלה משתי סיבות עיקריות: רפי, אחיו של אביגדור גר בירושלים, ובנוסף - אביגדור חשב ללמוד באוניברסיטה העברית. בהתחלה, ולמשך מספר חודשים, גרנו בשכונת בן ציון, בבית משפחתו של רפי. הוא כבר היה נשוי באותה העת, והייתה לו בת, מבוגרת בכחצי שנה מיפעת.

לאחר מכן, עברנו לחדר שכור בתוך בית של משפחה, בשכונת הפועלים בבית הכרם. חדר נוסף בבית זה הושכר לסטודנט. המטבחון היה משותף לנו ולבעלי הדירה, המקלחת הייתה משותפת עם הסטודנט. זה לא היה קל, אבל הייתי צעירה, וקיבלתי את תנאי המגורים הללו בהבנה.

אביגדור התחיל לעבוד במשרד החינוך. הוא עבד עם נוער במצוקה, במושבים שבפרוודור ירושלים, במטרה לקדם את השכלתם, וליצור להם מסגרת של לימודי ערב. היה לו גייפ מהעבודה, ואתו היה נוסע בסביבה. לאחר זמן מה, היקף העבודה הצטמצם, ואביגדור עבר קורס בתכנות מחשבים, ולמשך תקופה קצרה עבד במרכז למיכון משרדי. בתקופה הזו הוא גם השלים את בחינות הבגרות שלו.

אני התחלתי לעבוד כאחות בביה"ח 'הדסה', ששכן, באותה העת, ב'בית הדגל', ליד כיכר הדווידקה. המבנה כלל שתי קומות, ומעלית ידנית הותקנה בו. בעזרתה היה פועל הבית מעלה/מעביר מאושפזים מלמטה למעלה, ולהיפך.

לאביגדור היו שתי דודות: מניה ודבורה, שהיו אחיות ב'הדסה'. מניה הייתה האחות הראשית בביה"ח. על אף הקשר המשפחתי, התקבלתי בזכות עצמי ולא זכיתי לשום פרוטקציה. מאחר והייתה לי ילדה קטנה ביקשתי שלא לעבוד משמרות. העניין לא התקבל בהבנה. אמרו לי: 'את כמו כולם'.

אביגדור עם יפעת
בירושלים, 1958

רחל ויפעת, 1957

עבדתי במחלקה פנימית ב', שאותה ניהל פרופ' משה רחמילביץ', רופא דגול ואדם בעל שיעור קומה, ששמעו יצא למרחוק. הוא היה איש קפדן. ביקורי הרופאים שבהובלתו התנהלו כמסדר צבאי: שיירת רופאים ואחיות הייתה מלווה אותו, בשקט מופתי, והאחיות היו רושמות את דבריו. 'הדסה' היה בית חולים אוניברסיטאי, ולכן הגיעו אליו 'מקרים' מיוחדים מכל הארץ. עבורי - היה זה פתח ללימוד מעמיק ומרחיב אופקים. בטיפולי היו גם אנשים ידועים: משה שרת (ראש הממשלה השני של מדינת ישראל), אלישבע אשכול (רעייתו של ראש הממשלה לוי אשכול), עמרם בלוי (מנהיג ומייסד 'נטורי קרתא'), ועוד. העבודה הייתה קשה, אבל מעניינת.

בשלב כלשהו, הקימו בתוך 'פנימית ב' יחידה מטבולית של שתי מיטות, בראשות פרופ' בלונדהיים, ואני נבחרתי להיות האחות שתתפעל אותה. ביחידה שהו, בכל פעם, שני מטופלים, והמטרה הייתה לחקור את חילוף החומרים שלהם. עבדתי ביחידה המטבולית למשך זמן מה, ואז חזרתי למחלקה הפנימית, כסגנית האחות האחראית.

בשנת 1960, עבר ביה"ח 'הדסה' למיקומו הנוכחי בעין כרם. המעבר היה, עבורנו, בגדר שינוי גדול: ביה"ח החדש היה מבנה גדול מאוד, מודרני, עם מעליות וציוד חדש לגמרי. חדרי החולים היו מסודרים יותר, ומקום מסודר הוקצה גם לרופאים ולאחיות.

ובינתיים, המשפחה התרחבה. ב-2 לפברואר, 1960, נולדה בתנו השנייה - תאיר. וב-15 לאוגוסט 1962, הצטרפה למשפחה הבת הצעירה - ליאור.

במהלך השנים, שיפרנו את תנאי הדיור שלנו. מהחדר השכור, עברנו לדירת שני חדרים משלנו, ברח' הרצל. בשלב מאוחר יותר, קנינו דירת שלושה חדרים ברחוב רבי בנימין. חדר אחד בדירה השכרנו לסטודנטים, למטרת הכנסה נוספת, שכן הקיום היומיומי היה קשה.

במקביל לעבודתי כאחות, ניהלתי את משק הבית שלנו. מאחר ואביגדור עבד שעות ארוכות, רוב הנטל נפל עלי. בישלתי, הרתחתי חלב לתינוקות, כיבסתי חיתולי בד, וטיפלתי בבנות. יפעת ותאיר ביקרו במעון יום של 'ויצו', ועבור ליאור העסקתי מטפלת. זיכרון מתקופה זו: החלבן היה משאיר לנו את החלב בתוך בקבוקי זכוכית מחוץ לדלת הדירה. יום אחד, יצאה תאיר, אז בת שנתיים וחצי, כדי להכניס את הבקבוק הביתה. הבקבוק נשבר, והיא ספגה חתך עמוק בזרת. הגענו מהר לביה"ח, ופלסטיקאי ילדים תפר את הפצע."

יפעת, 1957

יפעת בני' של אביגדור, 1959

יפעת, 1958

ובתוך שגרת החיים, של עבודה וגידול ילדים, ניהלו רחל ואביגדור גם חיי חברה ערים. "עם גל העזיבות שפקד את משק יזרעאל, החלו להסתמן שתי נקודות ריכוז: האחת תל אביב, והשנייה - ירושלים. היה ברור שהקשר החברי לא ינותק עם 'ההליכה העירה'. לכן, רק הונחו המוודות על מרצפות החדרים השכורים, והחלה התכתבות ענפה ומלאת הומור, ומפגשים הדדיים התקיימו בין הירושלמים לבין יושבי שפלת החוף. ההתכתבויות והמפגשים תמכו ביסודות המסגרת החברית הנשמרת עד היום, ובשעתם הקלו על ההיקלטות בעיר, וריכזו את כאב העזיבה. אביגדור ראה בשמירת הקשר משימה נעלה, והוא הפך להיות מעין 'ועדת חברים' ומוקד ההתקשרות, הרבה בהתכתבויות ועודד מפגשים."¹

רחל: "ארוחות שישי נהגנו לאכול, מפעם לפעם, אצל מניה, לויצה (לוי-יצחק) ודבורה, הדודים של אביגדור. בנוסף, היו לנו בירושלים חברים מיזרעאל. נהגנו לשחק '21' (משחק

קלפים) בימי שישי בערב, וגם בערב יום כיפור. היינו אוכלים, שותים ומספרים בדיחות. ובשבתות - היינו מטיילים ביחד."

בשנת 1963, עזבנו את ירושלים, ועברנו לגור במרכז הארץ.

משפחת אמיר עם הוריה של רחל, שנות השישים

רחל עם יפעת ותאיר בפורים, 1962

מתוך: "בכל נפשו ובכל מאודו".

אביגדור עס דוד בן גוריון בעת עבודתו בעיתון 'דבר'

אביגדור בעת עבודתו בעיתון 'דבר'

פרק 7 : אל המרכז

בשנת 1963, עזבו רחל ואביגדור את ירושלים, ועברו לגור בבת-ים.

אביגדור בחוף בת-ים, 1963

"אביגדור מיצה את ירושלים", מספרת רחל. "הוא לא אהב את העיר. הים, שלצדו גדל מימי ילדותו, היה חסר לו. הוא אמר לי: 'מספיק ירושלים - אני תל-אביבי'. אביגדור מצא עבודה במועדון 'החמאס' ביפו, בתחום האדמיניסטרטיבי. בהתחלה, הוא עבר לבד, ואני נשארתי, למשך כארבעה חודשים, עם הבנות בירושלים, עד שנוודא שהוא אכן נקלט בעבודה החדשה. מכרנו את הדירה בירושלים, וקנינו דירה בבת-ים, בשל הקרבה לים."

"יום אחד, ובדירה בירושלים אין טלפון, קוראים השכנים לרחל, אביגדור על הקו: 'רחל, תארזי. מחר אנחנו עוברים מירושלים לתל אביב'. רחל זוכרת שנותרה בהלם. שלוש ילדות קטנות: יפעת בת שש, תאיר בת שנתיים וחצי, וליאור תינוקת. והוא - 'תארזי!' - 'מה תארזי?' בא בערב - ארזו את הכול. למחרת נסעו לתל אביב. ההחלטות שלו היו מהירות, וכך גם הביצוע."¹

מספר הרן קוך: "אופיינית לתקופה זו, של תחילת שנות השישים, היא החסקה שהייתה לחבריה בים. קנינו אותה אז בשלושים לירות, והתחלקנו בה, חמישה-שישה שותפים. היינו יורדים לים, ואביגדור בדרך כלל כבר היה בים, על החסקה. כל אחד היה שט כך, עשר דקות, רבע שעה. ואם הים היה סוער, לא היינו עולים. אבל אצל אביגדור לא היה דבר כזה - לא לעלות על החסקה. אני במקומו הייתי משתגע: ים, גלים סוערים, הופכים אותך: אביגדור היה עולה על החסקה, ושעתיים לא הייתה רואה אותו. הוא אהב והתלהב מן החסקה, ולא עזב אותה."

רחל ממשיכה: "הדירה שלנו בבת-ים הייתה בת שניים וחצי חדרים. החדר הגדול הוקצה לילדות, חדר נוסף היה הסלון, ואנחנו ישנו בחצי חדר הנותר. יפעת החלה אז את לימודיה בכיתה ב'. תאיר הייתה בן. ליאור הייתה עדיין תינוקת, ואני טיפלתי בה, בבית. בשלב הראשון, אביגדור עבד כאדמיניסטרטור במועדון 'החמאס' ביפו. ממוסדות התרבות הבולטים בארץ בשנות השישים, שהיה בבעלותם של חיים חפר ודן בן אמוץ. הם נהגו להעלות תכניות בידור מקומיות, בליווי אוכל ושתייה. אביגדור לא אהב את הצורך להתחכך באנשי הבוהמה התל-אביבית, והחליט לעזוב לטובת תפקיד מנהלי בעיתון 'דבר'. אך גם שם לא רווה נחת: המנגנון הנוקשה וחוסר היכולת להוות גורם משפיע של ממש, אכזבו אותו."

ZWIĄZEK DLA SZERZENIA WYKSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO WŚRÓD ŻYDÓW W MAŁOPOLSCE
 we Lwowie, ul. Piekarska 9 — Telefon Nr. 15-85.

W odpowiedzi proszę
 o odpowiedź listem

Kurs: Szycia i kroju w Ustrzykach dolnych.
 Lwów, dnia 1929

rozwinięcie.

Zarząd podpisanego Związku dla szerzenia
 wykształcenia zawodowego wśród Żydów w Małopolsce podwiad-
 oca, że *Mandelówna Ester*.....uczęszczała
 na Kurs szycia i kroju w Ustrzykach dolnych w roku szkol-
 nym *1927/28 1928/29*.....i w pracach swoich wykazała.....
postęp..... *bardzo dobry*.....

Ustrzyki dolne *9 lipca*..... 1929 r.

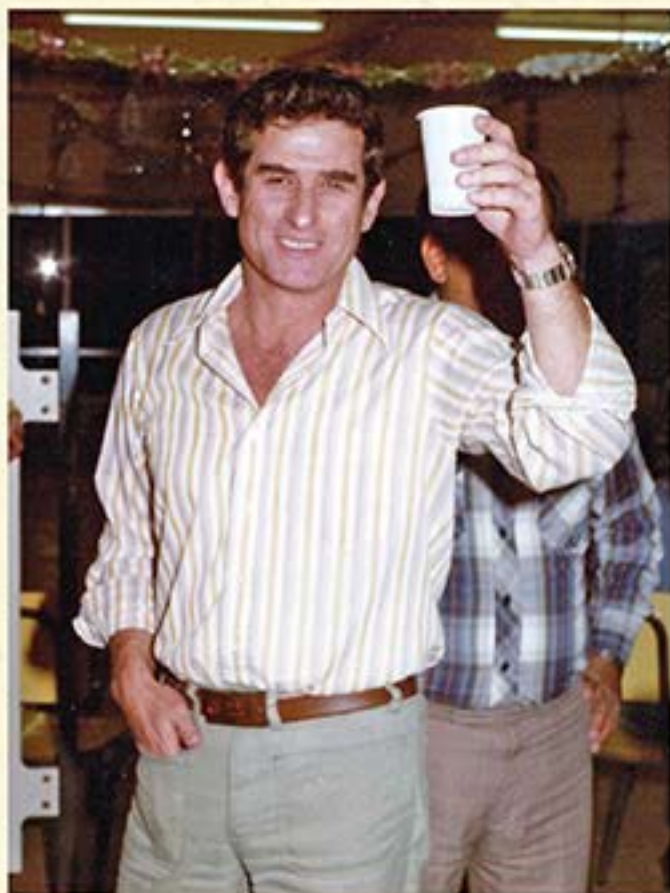

תעודת העלייה של אסתר, אמה של רחל, 1929

תעודה
 אנו מאשרים שאסתר מנדל סיימה קורס
 תפירה וגזירה באושצ'קי דולנה בשנים
 1927/28 ו-1928/29 והגיעה להישגם
 בעבודותיה

בשנת 1966, מצא עבודה כסגן מנהל מחלקת כוח-אדם, בחברת 'תדיראן'. בשלב מאוחר יותר, התמנה למנהל כוח-האדם של חטיבת התקשורת בחברה."

אביגדור בתדיראן, 1979

"איש" (יצחק איש הורביץ) מנהל חטיבת התקשורת ב"תדיראן" מספר על אביגדור: "מה צריך מנהל כוח אדם! תכונה אחת, שאנחנו מכניס בלשון היצרנית: להיות 'בן אדם'. ואביגדור היה אדם בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. אביגדור כיבד את הזולת, ומעולם לא הרגשת אצלו אותו סנוביזם שלעיתים קיים אצל אנשים מדרגתו כלפי דרגים נמוכים.

אביגדור היה איש מאוד מעשי, אך היו לו עקרונות והשקפות מאוד ברורים על איך דברים צריכים להיות, ובאיזו דרגת איכות הם צריכים להתקיים. הוא זכה שיתייחסו אליו בכבוד, משום שהעריכו בו את העובדה שהוא התנהג לפי הנורמות שבהן האמין ואשר על פיהן דרש מאחרים להתנהג.

האמנות שנדרשות ממנהל, היא כזו שמציינים בקורסים למפקדים בצבא - שהמפקד הוא זה שצריך לייצג את המפקדה בפני האנשים שלו, אבל הוא גם האיש שמייצג את האנשים שלו בפני המפקדה. אביגדור עשה זאת בצורה מושלמת. הוא ידע איך להציג בפני העובדים, ובפני המנהלים השונים את הדרישות של ההנהלה, ולדרוש מהם נורמות של התנהגות, ובה בשעה, ידע להכיר ולהבין את הבעיות שיש לעובדים.

העבודה היוצאת מן הכלל שאביגדור עשה - היא הטיפול המונע. הוא חסך לנו הרבה לחצים, והרבה משברים בכך, שברגישות שלו לאנשים, הוא איתר את הקשיים בשלבי 'הדגירה'. אביגדור יזם בחטיבה פעולות שיצרו הרבה מאוד רצון טוב, הרגשה נוחה אצל העובדים.

בתקופה קצרה מאוד יחסית, הוא השתלט על החומר. הוא היה לא רק למקצוען, הוא שיקם דברים, העביר הנחיות לבכירים ממנו במערכת הזו. הוא הציג אוטוריטה. גם סמנכ"לים בחברת 'תדיראן' קיבלו אותה. ברוב המקרים התקבלה דעתו. ראו אותו כאיש מקצוע מהדרגה הראשונה. אביגדור היה מנהל חד מחשבה, ברור לגמרי, ולא מהסס. היה אומר: 'רבותי, אם זה לא טוב לחטיבה, והאיש הזה מיותר, זה גם לא יהיה טוב בשביל האיש, וכולם יסבלו מזה, ומוטב לחתוך את זה מיד'. בדברים האלה היינו שומעים בהחלט דעה ברורה, בלי גמגומים, וזה עזר הרבה מאוד.²

ובעת שאביגדור עשה חיל ב"תדיראן" עברה גם רחל שינויים בחייה המקצועיים.

היא מספרת: "עם המעבר למרכז, עבדתי תחילה, במחלקה הפנימית בביה"ח 'איכילוב', כשני ערבים בשבוע. ליאור הייתה עדיין תינוקת, וברוב הזמן הייתי בבית וטיפלתי בה. הרגשתי כי אני ניצבת בפני פרשת דרכים: עבודתי כאחות, חשפה בפני את סבלם של החולים, והרגשתי כי שוב איני מסוגלת להכיל אותו.

רחל ואביגדור באילה, 1967

בשנת 1965, נתקלתי במודעה בעיתון, שאותה פרסם פרופ' ברוך מודן (אותו הכרתי עוד מתקופת לימודיו בביה"ס לרפואה, בביה"ח 'הדסה' בירושלים), ראש המחלקה לאפידמיולוגיה קלינית בביה"ח 'תל-השומר'. הוא חיפש אחות, שתשמש כעוזרת מחקר. עניתי על המודעה, והתקבלתי. ריכזתי מחקר שעסק בסרטן הקיבה וסרטן המעי הגס. נסעתי בין חמישה בתי-חולים באזור המרכז, וסקרתי תיקים של חולים במחלה הזו. לאחר איסוף החומר, היינו מבצעים ריכוז וניתוח של הנתונים. המסקנה שאליה הגענו, בתום מספר שנות מחקר הייתה, כי תזונה נכונה יכולה למנוע מחלות אלה.

בתוך אותה תקופה, זומנה לי חוויה מיוחדת: בשנת 1968, שלח אותי פרופ' מודן לקורס אפידמיולוגיה בארה"ב, ביחד עם שתי חוקרות נוספות. הייתי כבת 34, וזו הייתה הנסיעה הראשונה שלי לחו"ל. אחת מהבנות שעמן נסעתי, ויטה, היא ילידת ארה"ב. הוריה גרו ברובע 'ברונקס' בעיר ניו-יורק. היא לקחה אותי לטייל עמה בעיר הגדולה. אני הייתי המומה מהגודל, מחנויות הענק, ומכל הבניינים הגבוהים. זו הייתה חוויה נהדרת.

בשנת 1972, החלטתי להתחיל ללמוד ציור. בהתחלה, למדתי בהיקף של שני ערבים בשבוע, ובמקביל עבדתי במרפאת קוצבי הלב בביה"ח 'תל-השומר'. זו הייתה מרפאה חדשה יחסית, ותפקידי היה לארגן את תיקי החולים ולזמן אותם למרפאה. בכך עסקתי עד לשנת 1974.

במהלך הזמן, הרגשתי כי הציור מושך אותי מאוד, ורציתי להתמסר ללימודים במסגרת של תכנית מלאה. שאלתי את אביגדור, אם נוכל להסתדר עם משכורת אחת. הוא השיב בחיוב, ועודד אותי ללמוד. וכך, למדתי במכון 'אבני' חמישה ימים בשבוע, במשך ארבע שנים, עד לשנת 1978. נהייתי מאוד מן הלימודים - הם היו עבורי כמזון לנפש."

בשנת 1970 עזבה משפחת אמיר את בת-ים, לטובת דירה בגבעת שמואל.

יוסף חלפין אביה של רחל

אריה חלפין עם אמו אסתר,
שנות התשעים

"בשנת 1968, החלטנו לקנות לנו דירה גדולה יותר", מתארת רחל. "בעיתון ראינו מודעה על מכירת דירות בשכונת רמת אילן בגבעת שמואל, באזור אוניברסיטת 'בר-אילן', והחלטנו לקנות, ביחד עם עוד שני זוגות חברים מיזרעאל. נכנסנו לדירה שלנו בשנת 1970, והיינו 'חלוצים' של ממש - הבניין היה עדיין ריק בחלקו, מנותק מחשמל, בלי מעלית, ובלי מעקה למדרגות. במשך כחצי שנה עלינו, ברגל, לקומה השישית בלי מעלית, וסחבנו למעלה בלוקים של קרח לקירור.

המעבר לדירה הגדולה יותר שיפר מאוד את איכות החיים שלנו. יפעת זכתה לחדר משלה, תאיר וליאור ישנו ביחד. יפעת למדה בביה"ס התיכון 'בליך' ברמת-גן, והייתה נוסעת אליו באוטובוסים. תאיר וליאור למדו בביה"ס היסודי בגבעת שמואל, שאליו הלכו ברגל. בשנת 1972 עשינו שיפוצים: כיסינו את הקירות בטקסטורה ייחודית, וקנינו רהיטים חדשים. היה לנו בית גדול ויפה.

גם בשנים אלה, המשכנו את חיי החברה הפעילים שלנו, ביחד עם חברי ההכשרה מיזרעאל. בכל ערב שישי, בתורנות, היינו נפגשים אצל זוג אחר, וגם טיילנו המון, ביחד, ברחבי הארץ. אהבתי מאוד לטייל, לצאת לאוויר הפתוח. אחת לשנה, היינו כולנו נפגשים לחופשת קיץ משותפת ליד הכנרת, בחוף עין-גב.

גם הקשר עם הורינו התהדק עם המעבר למרכז: לפני כן, ביזרעאל ובירושלים היינו רחוקים. כעת, התקרבו, ונפגשנו לעיתים מזומנות יותר.

בשנת 1967, עברו הורי להתגורר במרכז. אבי, שיצא לגמלאות מעובדתו כפועל בינשרי, לא יכול היה לעמוד מנגד, ולראות את המפעל שבו בילה את רוב שנותיו מבלי לעבוד בו. לאמי היה אח ברמת-גן, וכך עברו הורי להתגורר בגבעתיים. לקרבתם נודעה חשיבות רבה במלחמת ששת הימים, עת גויס אביגדור לשירות מילואים, ואילו אני גויסתי לעבודה במחלקות ביה"ח 'תל-השומר'. הורי באו לעזרתי, וסייעו לי בטיפול בנות.

אבי נפטר בגיל 83, בשנת 1983. אמי חייתה עד לגיל המופלג של 102 שנים. מגיל 91 חייתה בכפר הגמלאים 'נווה אפעל' (שבו אני מתגוררת כיום), והייתה חיונית וצלולה עד ליום מותה, בשנת 2005.

חיי המשותפים עם אביגדור, היו מלאי אהבה. היה בינינו קשר של חברות וזוגיות טובה וחמה. אביגדור היה טיפוס חם, אתי וגם עם הילדות. הוא היה קפדן, והקפיד על הכללים שבהם האמין, אך בצד זאת, היה אבא חם ואוהב.¹

בצד העבודה, וחיי המשפחה, מילא אביגדור את חובתו למדינת ישראל.

במשך כעשרים שנה עשה ימים רבים, בכל שנה, בשירות מילואים קרבי, שאותו אהב מאוד. אביגדור שירת תחילה במחלקת מרגמות בחטיבת חי"ר, אשר הוסבה, בסוף שנות השישים, לחטיבת שריון. תקופות ממושכות שירת במארבים באזור בקעת הירדן וגשרי הירדן. במלחמת ששת הימים, הייתה הפלוגה שלו מראשוני הכוחות שכבשו את רמאללה. במלחמת היום הכיפורים לחם עם חבריו ברמת הגולן.

רעיו לנשק, מספרים על חייל מעולה, בעל משמעת גבוהה, והופעה מצוחצחת בכל תנאי שטח, ובכל מזג אוויר. אותה רמת הקפדה נשמרה בכל הנוגע לתחזוקת נשקו האישי והכלים הפלוגתיים. אביגדור היה אהוד על חבריו, וכתמיד - נחשב כבעל סמכות, אחד שמילתו נחשבת, ובעקבותיו הולכים גם היתר.

רפי ויזר, חברו לפלוגה, מתאר אדם מוסרי ובעל אמות מידה ערכיות: "במלחמת ששת הימים, נכנסנו שתי פלוגות ראשונות לרמאללה. במקום שאנחנו השתכנו בו, היו שתי חנויות פרוצות. אחת מהן של מוצרי חשמל. אביגדור דאג אישית שתהיה שמירה על החנות הזו, שלא ייגעו בה."²

רחל נזכרת: "לאורך השנים, אביגדור נעדר במשך שבועות וחודשים ארוכים, שבהם שירת במילואים. בתקופת מלחמת יום הכיפורים, הייתה לנו מכונית 'פיאט 600'. בימים כתיקונם, תמיד אביגדור היה זה שנהג בנסיעות המשפחתיות. אך עם גיוסו למלחמה, קיבלתי עלי אני משימה זו. בטרם עלה הכוח שלו לחימה ברמת הגולן, ישבה הפלוגה של אביגדור בחוות 'ירד הגליל'. אביגדור ביקש שאבוא אליו עם הבנות ונביא לו 'דברים טובים' בשביל החבר'ה. חשתי מן הנסיעה הארוכה, אך לקחתי עלי את האתגר. אספתי טרמפיסט בדרך, ונהגתי את כל הדרך הארוכה מבת-ים ועד הגליל. לאכזבתנו המרה, כשהגענו למקום, הפלוגה של אביגדור כבר עזבה... זה היה מפח נפש נוראי. חזרתי הביתה עם כאב לב ועם כאב ראש מסחרר - בגלל הנהיגה..."³

יפעת וליאור, שנות השישים

אמצעי התקשורת אז היו מוגבלים. על הקשר עם הבית, שמר אביגדור באמצעות גלויות, שאותן נהג לשלוח לרחל ולבנות. הגלויות משקפות את הלך הרוח הלאומי ואת אירועי השעה, אך יותר מכל הן מבטאות את אהבתו העזה לאשתו ולבנותיו שנותרו בבית. הנה כמה מהן:

נובמבר 1966, הר הצופים:

צריק להיות משורר כדי לבטא בהצלחה, ולו רק חלק קטן ממה שאני חש כלפיך. נוסף לך, יש אפשרות שבאות האלה יצו צוד לזכ צינייס (מטעם הרשות), משום כל אני מצדיץ לומר לך את הדברים לבכאחזור הביתה וכאשר אחבק אותך חלק חלק.

כמחצית הזמן עברה, וכמנהג המקום, התחלנו להביע את האמונך של הקיר, לבשיראה 'ס' - נהיה שוב ביחד. צובדים די הרבה ונהנייס מכל שעה של שניה. האווירה בין החברים טובה למדי, כאילו כל אחד מרשים שיהו הנכס החשוב ביותר יש להחזיק בו כאן...

מלחמת ששת הימים:

יפעת, תאיר וליאור, שנות השישים

יום ג' 7.6.67

שלום ילדה,

החדשות שנמסרו היליזה צדיין מנמנמות לי כחלום, שקשה להאמין לו. משהו כנסטסטי. שלומי טוב. אני מרשים מצוין. מקווה לסיים מוצלח ומהיר של כל הצסק. אני מקווה ששלומכן טוב, ואף דאשה ילדה שלי, הכול יסתיים במהרה, ושוב אחבק ואנשק חלק אותך ואת הילדות החמודות.

שלום יסעתי החמודה, את הבת הפכירה ואני בטוח שאת מתנהגת כיאה לבת בכירה ומשמנת דומא לתאיר ולליאור. אני בוטח בק וסומך עליך. אוהב אותך בלי סוף, ומנשק אותך בכל הכוח.

שלום תאירי. אני מתעצצ עליך מאוד.

נשיקות, אבא.

אביגדור עם תאיר וליאור
בטיול לים המלח, שנות השבעים

שלושת הבנות בטיול לקיסריה, שנות השבעים

יפעת, תאיר וליאור, שנות השבעים

אביגדור עם ליאור בעין-גב, 1978

ליאור עם 'בובה שושני', 1964

מלחמת יום הכיפורים:

לרחל, יסרת, תאיר וליאור שלום רב,

שוב נכבתה עלינו מלחמה שלא רצינו בה. אך שוב נכה באויב ונשמיד אותו בכל מקום שבו הוא נמצא. אצלנו הכול בסדר ואין מקום לדאגה, אני בטוח שם אצלכן כל אחת עושה את המוטל עליה בקט ובביטחון.

היו בריאות ושארנו על מורל טובה כמו אצלנו.

נשיקות לכולכן, מחבק אתכן. אבא.

ליאור בפורים, שנות השישים

ליאור בחוף הים, 1965

יפעת רוקדת בלט, שנות השישים

יפעת ותאיר בפורים, שנות השישים

לאחר מלחמת יום הכיפורים, לאור נחיצותו ב"תדיראן" ובהתחשב בגילו (40), פנה "איש" (יצחק איש-הורביץ) אל שלטונות צה"ל בבקשה לשחרר את אביגדור משירות המילואים. תגובתו של אביגדור, באמצעות מכתב, לא איחרה לבוא:

לכבוד
מר יצחק איש-הורביץ
אגף התקשרות
תדיראן
א.י.

הנדון: אביגדור אמיר

בקשתך לשחרר את הנ"ל הוצגה לטיכ"ל (בתור החי"ל המבואר ביותר באגף...).
אך צר לי להודיעך כי בהתחשב במצב הנוכחי לא נוכל להיענות לבקשתך.

כבוד רב,

טור. (מי"ל) אביגדור אמיר 194934

איש,

צכ"ו ברצונות, מכתבך הציג לידי תודות לקשרי האישיים עם "הנהלת האגף".
נמסר לי שלאמ"ד יש הוראה שלא לענות אפילו למכתבים האלה!

כל סנייה כזאת חייבת לעבור אך ורק דרך ול"ת"ט.

אל "איש" בסופו של דבר בוודאי ישחררו אותי, ויהיה זה אביג נחמד...

תחניקו מצמד ולהתראות, אביגדור.

ד"ש לחבר'ה.

בשנת 1975, והוא בן 42, לקה אביגדור בהתקף לב. בעקבות זאת, שוחרר משירות המילואים.

תאיר

ליאור

יפעת, תאיר וליאור, סוף שנות השבעים

ליאור

תאיר

ליאור

תאיר וליאור

שלוש הבנות, אמצע שנות השבעים

תאיר

תאיה, אמצע שנות השבעים

תאיר וליאור

אביגדור בנופש עם החברים בעין-נב, תחילת שנות השבעים

אביגדור בטיול לכרמל, תחילת שנות השישים

אביגדור בטיול להר הצופים,
לאחר מלחמת ששת הימים

אביגדור והגות בטיול לכרמל, סוף שנות השישים

אביגדור עם הבנות, טיול משפחתי, 1973

רחל מצירת בנגב, תקופת 'אבני, 1978

רחל מצירת באבו גוש, תקופת 'אבני, 1978

פרק 8 : פרידה

בשנת 1979, הלך אביגדור אמיר לעולמו.

אביגדור בטיול האחרון, ממזג לא שב, אוסטריה, 1979

"בשנת 1975, כשהיה בן 42, לקה אביגדור בהתקף לב ראשון", מספרת רחל. "ההתקף תפס אותו בעת משחק טניס [הוא נהג לשחק טניס בשבתות עם 'איש' (יצחק איש הורביץ) - מנהל חטיבת התקשורת ב'תדיראן']. באותה התקופה, לא היו קיימות עדיין פעולות מצילות חיים כגון צנתורים. בגופו הושטל קוצב לב זמני, שלאחר זמן מה הוצא מגופו. אביגדור חזר הביתה, והחרדה ליוותה את חייו. אני תמיד הרגשתי, שכל עוד אני לצדו לא יקרה לו כלום, ולכן לא חששתי.

לאט-לאט, אביגדור החל לחזור לחיים. הוא התחיל לעשות צעידות ברגל, באוניברסיטת בר-אילן, כשהוא מצויד באוזניות ומוסיקה. בהתחלה הליכות קצרות, ולאט לאט הגדיל את המרחק. נסענו לרודוס ביחד עם חברים מ'תדיראן'. במקביל, המשכנו לטייל עם החברים בארץ. אביגדור אהב מאוד מוסיקה קלאסית ואופרות. בבית היו לנו כ-400 תקליטים, והוא נהנה להאזין להם על גבי הפטפון.

לאחר התקף הלב, הוריד אביגדור את היקף שעות העבודה שלו. בחפשו אחר תעסוקה וימזון' לנפש', ניגש ללימודי צילום, ובדרך האופיינית לו רכש תחום זה ביסודיות רבה. היה לו חוש אסתטי נהדר. באותה תקופה נסענו לטיול בפורטוגל, ובמהלכו צילם אביגדור המון תמונות יפהפיות.

במאי 1979, החלטנו לנסוע לבדנו, לטיול באירופה. התחלנו את הטיול באוסטריה ובשוויץ, והתכוונו להמשיך לגרמניה. במהלך הטיול, אביגדור כתב לילדות גלויות, שאותן שלחנו בדואר."

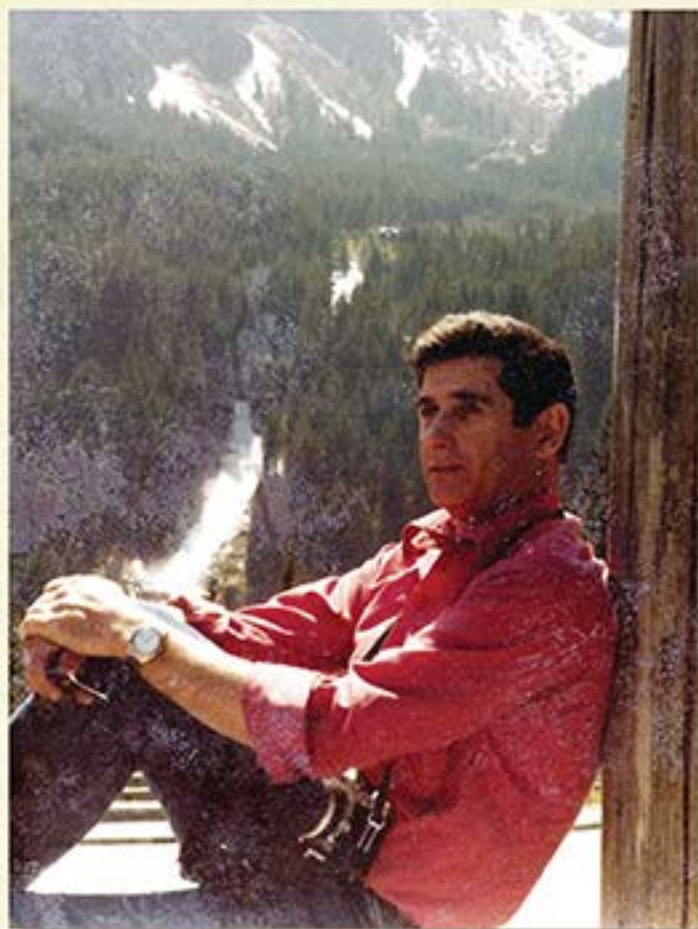
הנה גלויה אחת לדוגמה:

הצין לא שפצה מלראות נוסים מעצמי!

כאנכן שאינני יכול להתחרות עם הצ"רת שלנו בתואר הנוסים והצבאים, אבל
במינה אתת: מעצמי! מחר כנראה נסיע לנצבורג, ולפע שנינו ננשם את אווירת
הציר הצרפתית... בסך הכל, מסתבר שיש מקומות ימים בצולם, ואני מניח ומקווה
אתן תראינה אותם בידי צעיר יותר מלוא הקניים שלכן.

הצ"חה כבחירות ובצבא, ומסרו ד"ע לקרובים.

להתראות, נשיקות - אבא.

הטיול האחרון, אוסטריה, 1979

רחל מומשיכה: "הגענו לזלצבורג, אוסטריה. אביגדור חש שלא בטוב וסבל מצרבת. לא הייתי שקטה. הצעתי לו שנלך לרופא, או לביה"ח, אך אביגדור סירב. למחרת בבוקר קמנו, ואביגדור הרגיש טוב יותר. שמענו קונצרט שאותו ניגנה תזמורת נהדרת בארמון. אביגדור נהנה מכך מאוד. היה לנו רכב שכור, והתחלנו לנסוע לכיוון וינה. אביגדור שוב חש שלא בטוב. הוא אמר לי שיש לו צרבת. ידענו כי שתיית חלב מקלה על צרבת, ולכן היה לנו אתנו תרמוס עם חלב. אביגדור שתה ממונו, אך עדיין חש ברע. הצעתי שאחליף אותו בנהיגה. ואז זה פשוט קרה: אביגדור צנח על ההגה ואיבד את הכרתו. הייתי אחות. ידעתי מה צריך לעשות במקרה כזה. התחלתי להנשים אותו.

היינו בכביש צר, במקום מבודד, ואף אחד לא עבר בדרך. החלטתי להזעיק עזרה. יצאתי בריצה אל הכביש הראשי, ונופפתי בידיים, כדי שמישהו יעזור. לאחר זמן מה עצר מישהו, וסייע לי להזמין אמבולנס ואת המשטרה המקומית. הגיע אמבולנס, ללא ציוד החיאה. המשכתי להנשים את אביגדור, עד שהגענו לבית-חולים בעיירה סמוכה. כשהגענו, ניגש אלי רופא ושאל: 'אבל מה את עושה? הוא מת כבר מזמן'. ואני עדיין לא הבנתי. חשבתי לעצמי: 'על מה הוא מדבר?'

לאחר שמותו נקבע, חזרתי למלון. נציגי המשטרה שאלו אותי למי אני רוצה להודיע. השבתי - לשגרירות ישראל בווינה. זה היה ביום שלפני חג השבועות. השגרירות כבר עבדה במתכונת של חג, ונציגיה לא הסכימו לסייע לי בכל הסידורים. התקשרתי ליששכר שדה ('שוכר'), שעבד עם אביגדור ביתדיראן. פניתי אליו, כי ידעתי שהוא דובר גרמנית. הוא אמר לי: 'רחל - בתוך עשר שעות, אני אצלך'. ואז נשארתי לבד, ובכיתי נורא.

הייתי צריכה להודיע לבנות. יפעת כבר למדה אז באוניברסיטה. טלפנתי לחבר שלנו, וביקשתי ממנו שייגש לבשר לה. תאיר הייתה חיילת בצה"ל, וביקשתי משכנה ששירתה בצבא הקבע שתודיע לה. ליאור הייתה בכיתה י', והתבשרה על מותו של אביה מאחד השכנים. ביקשתי גם שיודיעו לאחיו."

אביגדור אמיר הלך לעולמו ב- 30 למאי 1979 (ד' בסיוון תשל"ט), והוא בן 46 שנים. במותו הותיר אחריו אלמנה בת 45, ושלוש בנות צעירות: יפעת (23), תאיר (19) וליאור (17).

"ביום ראשון, ה-3 ביוני 1979, הבאנו את אביגדור למנוחת עולמים בבית העלמין בחולון (שם הייתה קבורה אמו, שנפטרה שנה קודם לכן). זו הייתה לוויה ענקית. המוני אנשים הגיעו כדי לחלוק כבוד אחרון לאיש שלי. הבית היה מלא אנשים, בימי השבעה, וגם הרבה אחריהם, עד מועד השלושים למותו.

מותו של אביגדור היה מכה איומה עבור הבנות ועבורי. יפעת התגוררה באותה עת בדירה שכורה בת"א. היא שאלה אותי האם ארצה שתשוב לגור בבית. אני השארתי זאת להחלטתה, ולבסוף, לאחר לבטים, החליטה להישאר במקומה. לתאיר היה אז חבר, לימים בעלה, והדבר סייע לה להתגבר. ליאור סיימה את לימודיה בביה"ס התיכון, והתגייסה לצה"ל. היא הייתה קשורה מאוד אל אביגדור, וסבלה קשות עם לכתו. גם אני סבלתי מאוד. איבדתי את אהוב נעורי, את בן זוגי, ואת החבר הכי טוב שלי. היו לנו חיים טובים ונעימים ביחד, וכעת - נותרתי לבדי."

הטיול האחרון, אוסטריה, 1979

יפעת

יפעת, רחל וליאור

ליאור ותאיר

ליאור

תאיר ויפעת

תאיר

תאיר

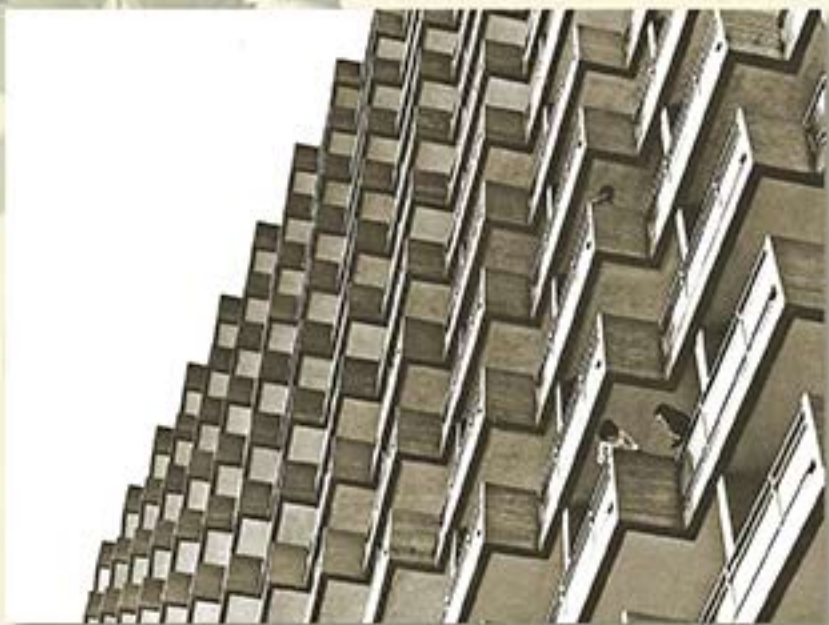

ליאור

צולמו על-ידי אביגדור בפורטוגל

הוריה של רחל, אסתר ויוסף חלפין בעת נישואיהם, 1931

במפעל "נשר", עבד מתתיהו, אחיה, לצדו של יוסף חלפין. היכרותם הובילה למפגש בין אסתר ליוסף. אהבה נקשרה ביניהם, ובשנת 1931 באו בברית הנישואין. בשנת 1934, נולדה בתם הבכורה, רחל, שנקראה על שם אם אביה, ובשנת 1943 הצטרף למשפחה הבן הצעיר, אריה, שנקרא על שם אביה של אסתר.

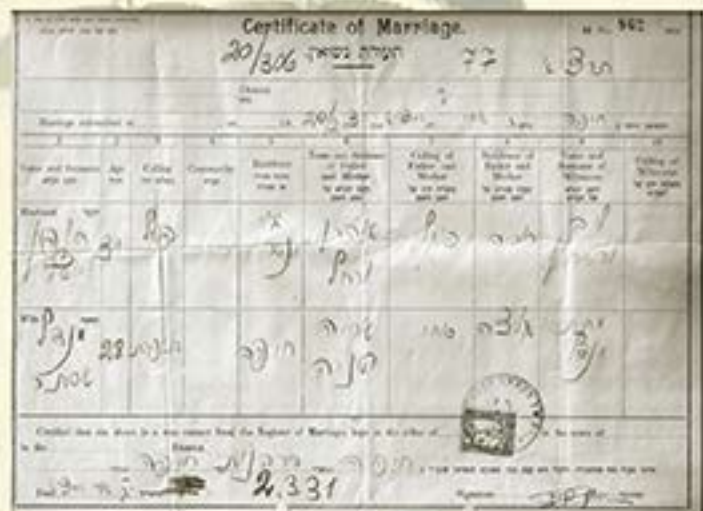
פועלי "נשר" החליטו להתארגן ולבנות את בתיהם באופן עצמאי. כך קמה שכונה של צריפי עץ צנועים, זהים זה לזה, שנבנו על ידי הפועלים עצמם. לאחר נישואיהם התגוררו, אסתר ויוסף, בשכונת מגורי הפועלים. הצריפים עמדו על אדמה בבעלות ערבית, ומוזמן לזמן היה הבעלים, **סלים חמדן** מהכפר בלד א-שיח, מגיע כדי לגבות מהם שכר דירה.

רחל מספרת על בית ילדותה: "גרנו בצריף עץ בן שני חדרים (סלון וחדר שינה), שאותו בנה אבי. הפקידים של המפעל, התגוררו, לידינו, במבני בטון. אמי הייתה עקרת בית למופת: הבית היה נקי מאוד, ומסודר בקפדנות. היה לה כישרון למלאכת יד. היא תפרה, רקמה וסרגה, ועבודותיה הנאות קישטו את ביתנו הצנוע.

המטבח היה קטן מאוד - ממש מטבחון, ובו אמצעי בישול פשוטים: פרימוס לבישול אוכל מהיר, ופתיליה לבישול ממושך. כן היה במטבח מקרר קרח קטן. אנו, הילדים, היינו עומדים בתור לקניית בלוק קרח, ומביאים אותו הביתה. במקרר עמדה קערה, שאליה התנקזו המים מהבלוק הנמס.

בחצר, הייתה לנו גינה. סיגליות פרחו משני צדי המדרכה, מהשער ועד למרפסת הצריף. בגינה גידלנו גם ירק ופרי לתצרוכת עצמית: מלפפונים, עגבניות, חצילים, תות שדה, משמש, ועצי זית. המשפחה הערבית שלה היה שייך השטח, הייתה מגיעה אלינו לגינה, בעונת מסיק הזיתים. הם היו באים, ודופקים חזק על העצים, כדי להפיל את הזיתים, ואני - הייתי נבהלת מן הרעש...

פועלי "נשר" סבלו, תמיד, ממחסור כספי, וכך, ובהתאם לתקופה, היה המזון שלנו פשוט. לחם ועוגות, אפינו בבית, על תנור שחומם בעזרת פרימוס. בנשר הייתה מכולת ('גורניצקי') ובה קנינו: חמאה, גבינה וחלב. ובימי שישי, הייתי קונה גוש חלבה - לכבוד שבת. זה נחשב עבורנו כמעדן, ואני אוהבת מאוד חלבה עד היום. בשר ועוף אכלנו מעט מאוד. היו מאכלים חלביים כגון: אטריות מבושלות, בתוספת סוכר וקקאו, מרק חלב עם אורז, ועוד. אימא בישלה נהדר, והאוכל היה טעים. רק דבר אחד שנאתי: אבא הכריח אותי לאכול תרד, וזה היה נורא...

תעודת הנישואין של אסתר ויוסף חלפין, 1931

פרק 9 : ואף על פי כן ולמרות הכל

מתוך הכאב והאבל, מתוך הצער והיתמות, אספו רחל ובנותיה את עצמן, זקפו גו, והמשיכו בחייהן.

"לאחר מותו של אביגדור", מספרת רחל, "נאלצתי לבנות את חיי מחדש, בלעדיו. החלטתי לעסוק בדברים שיגרמו לי נחת, ויהוו מזור לנפש, ובמקביל, עבדתי בתחומים מגוונים.

לצרכי הנפש, בחרתי בתחום הלימודים והאמנויות. התחלתי ללמוד נגינה על פסנתר, באוניברסיטה הפתוחה. מאחר ולא היה לי פסנתר בבית, שלחו לי משם פסנתרון קטן. הייתי צריכה ללמוד את התווים מתוך חוברות. התחלתי לנגן, וקיבלתי ציונים טובים על לימודי התווים, ואז גם קניתי לי פסנתר רוסי לבית, והתחלתי ללמוד עם מורה.

לאחר מותו של אביגדור, הייתה תקופה שבה לא הייתי מסוגלת לגעת במכחול. לימים, פניתי אל **גבי בן זינו**, שהיה המורה שלי ב'אבני', ואמרתי לו: 'גבי - אני רוצה לחזור לצייר'. למדתי אצלו במשך כשנתיים. הלימודים והציור סייעו בהחלמתי הנפשית, ונתנו לי כוח להמשיך בחיי.

ואז, עלה במוחי רעיון מהפכני: החלטתי שאני רוצה ללמוד באוניברסיטה. אין לי מושג איך קיבלו אותי ללימודים (מאחר ולא הייתה לי תעודת בגרות), אך בשנת 1981, מצאתי את עצמי כסטודנטית מן המניין לפילוסופיה ומוסיקולוגיה באוניברסיטת 'בר-אילן'. במקביל ללימודים באוניברסיטה, קיבלתי את עצתה של חברתי נאורה, ובמקביל פניתי גם ללימודי תחרת סלילים אצל **אנה קרלובה** - מורה ואמנית בעלת שם בתחומה. זאת עשיתי במשך כשנתיים. לקראת סוף שנות השמונים, פניתי גם ללימודי 'אסיה והמזרח' בתל-אביב, ובשנת 1989, בתום הלימודים נסעתי לסין.

למדתי גם חריטה וציור על עץ, אצל מורה במתנ"ס של קריית אונו, ואהבתי תחום זה מאוד. הייתי נוסעת לנגרים, וקונה מהם חלקי עץ וחלקי ריהוט, שבאמצעותם ייצרתי את העבודות שלי. פעמיים בשנה הייתי מקיימת תערוכה של עבודותיי אצל חברים, ומוכרת אותן. כמו כן השתתפתי בתערוכה שהתקיימה בגני התערוכה.

בראשית שנות התשעים, התחלתי ללמוד את טכניקת הציור הסיני. סין משכה אותי מאז ומתמיד, עוד מהימים שבהם קראתי, כנערה, את הספר 'האדמה הטובה' של **פרל בק**. לימודי 'אסיה והמזרח' הביקור שלי בסין רק הגבירו משיכה זו. למדתי בת"א, אצל **איילת זהר**, אמנית מומחית לתחום המזרח הרחוק, הדוברת, בין היתר את השפות סינית ויפנית.

לימוד הציור הסיני הוא עניין מורכב: תחילה למדתי קליגרפיה, על מנת שאוכל להחזיק את המכחול בצורה נכונה ומדויקת. ולאחר מכן למדתי את טכניקת הציור עצמה ואלה הבאתי את השראתי מעולמי כאן, בישראל. עבדתי בטכניקה הסינית, אך בנושאים לציוריי, בחרתי במוטיבים מקומיים. התרכזתי בעיקר בציורי צמחייה על רקע נופים אורבניים. השתתפתי בתערוכות אישיות וקבוצתיות, שבהן הוצגו עבודותיי, במוזיאון רמת-גן, היכל התרבות בפתח תקווה, ועוד. אני ממשיכה לעסוק בציור הסיני גם כיום."

במקביל לעיסוקה הנרחב בתחום האמנויות, המשיכה רחל בעבודתה.

היא מספרת: "באמצע שנות השמונים, התחלתי לעבוד בבית 'תדיראן' בגבעת שמואל, בתחום כוח-האדם. שימשתי כאחראית לוגיסטית ואדמיניסטרטיבית של פרויקט שנועד להכין עובדים שיצאו לפרישה מוקדמת מהחברה לחיים שבפנסיה. עובדים אלה זכו למפגשי הכנה בנושא, שאותם ארגנתי. בכך עסקתי כשלוש שנים.

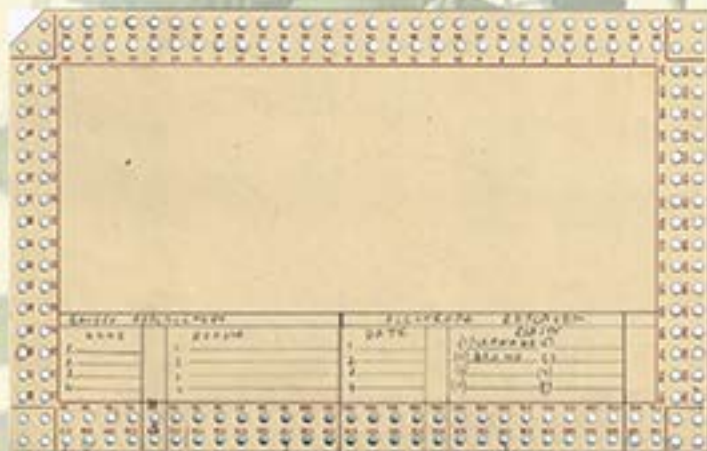
בשנת 1990, חזרתי לעבוד ב'יתל-השומר'. ויטה, חברתי מימי המחקר אצל פרופ' מודן, ניהלה אז את האגף לאפידמיולוגיה קלינית בביה"ח. פניתי אליה ושאלתי האם יש עבודה עבורי, ונעניתי בחיוב. ב'יתל-השומר' רצו להקים חדרי מיון גדולים ומרכזיים. נשלחתי לעשות סקר בבתי-חולים ברחבי הארץ. עשיתי רישום של מטופלים המתקבלים לחדרי המיון, לפי שעות, סוג המחלה/הפגיעה שלהם, ומשך הזמן שבו שהו במיון. בתהליך איסוף הנתונים וניתוחם הבנו, כי בחדרי המיון קיימת התפלגות לפי מועדים בשנה.

לאורך שנות האלפיים, שימשתי כעוזרת מחקר, בתחומים שונים, במכון 'גרטנר' ב'יתל-השומר'.

"בין השנים 2000-2010, שימשתי כעוזרת מחקר עבור ד"ר רחלי דנקנר, רופאה אפידמיולוגית ורופאת ספורט. בתקופה זו עסקנו בשני מחקרים שאותם ריכזתי: האחד - מחקר שהחל לפני כ-40 שנה (ואנו המשכנו אותו), במהלכו נערך מעקב אחר אנשים שנבחרו רנדומלית, לאיתור השמנה/סוכרת/יתר לחץ-דם באוכלוסייה. המחקר השני עסק בתחום ניתוחי המעקפים, ובדק את מצבם של החולים לפני ניתוח המעקפים, וכשנה לאחריו. בזכות המחקר שלנו, התחילו לשים במרפאות דגש רב יותר על שליחת החולים לשיקום אחרי הניתוחים. בזכות עבודתה של ד"ר דנקנר, התקבל בארץ חוק חדש - כיום השיקום הנו חלק מהפרוטוקול המקובל עבור מטופלים לאחר ניתוח מעקפים.

תיאור המחקר של פרופ' מודן שאותו ריכזה רחל

ברטיס מקודה, מכון קוצבי הלב, 'תל-השומר'

בנוסף לאיסוף הנתונים והראיונות שקיימתי עם חולים, התמקצעתי בתחום קידוד המחלות. קידוד מחלות, פירושו: המרת דיווחים מילוליים בתיקי המטופלים, לנתונים מספריים. בעזרת נתונים אלה יכולנו לבנות פרופיל מדויק מאוד, שממנו ניתן להבין באופן מלא את מצבו של כל חולה. נתונים אלה שימשו לצרכי סטטיסטיקה במחקרים שבהם עסקנו. במקביל, והחל משנת 2007, עסקתי בקידוד מחלות, בצמוד לד"ר סיגל סדצקי, מומחית לקרינה, שחקרה את מחלת הסרטן.

בשנת 2012, עברתי לעבוד עם ד"ר תמי שוחט, מנהלת ה'מלב"ס' (המרכז הלאומי לבקרת מחלות). קיבלנו סיכומי מחלה מכל בתי-החולים בארץ לגבי אירועים מוחיים ושברים במפרק הירך, ואני קודדתי את המחלות שלהם. הנתונים שקודדתי לגבי שני תחומים אלה, שימשו עבור שלב השיקום, וכאמצעי בקרה על כל בתי-החולים.

לאורך השנים, לא חיפשתי לי זוגיות חדשה. עם מותו של אביגדור, משהו נשבר אצלי בפנים. הייתי כל-כך בטוחה שאם אני לידו לא יאונה לו כל רע, ובסופו של דבר לא הצלחתי לשמור עליו. לאחר מכן לא רציתי להתנסות שוב בחוויית אבדן כה קשה. והיו לי חיים מלאים וטובים.

בנתיי בגרו, ועיצבו את מסלול חייהן. אני סבתא לשבעה נכדים אהובים: אסף, עדי ורעות, ילדיה של יפעת, ושחר, אור, נועם ועומר, ילדיה של תאיר. באפריל 2014, זיכתה אותי נכדתי שחר בנינה ראשונה – בתה הלל.

בספטמבר 2013 שברתי את מפרק הירך. עקב זאת נאלצתי להפסיק את העבודה ב'תל-השומר', וכעת אני בבית. לאחרונה עברתי להתגורר בכפר נווה אפעלי לגמלאים עצמאיים ברמת אפעל."

יפעת עם אסף, 1983

יפעת עם עדי, 1986

נעם ועמיה, 1997

יפעת עם אסף ועדי
בפורים, סוף שנות
השמונים

רחל עם נכדתה נעם, שנות התשעים

ליאור עם אסתר, 1984

יפעת עם אסתר, עדי ורעות, קנדה, 1991

שחר ועדי, 1990

שחר ואור, 1991

רחל עם נכדתה עמה, 1998

שחר ועדי, 1993

שחר ואור, 1998

תאיר עם שחר, 1985

עדי ואורי

תאיר ועדי

אסף

ליאור ויפעת

שחר

נעם

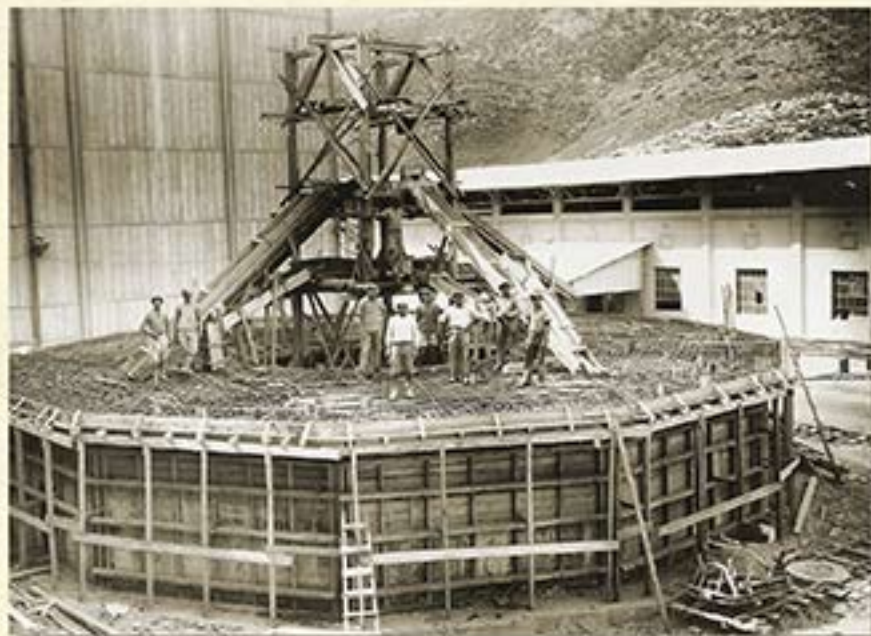
אסף, רעות ועדי ברט

עמר, אור, שחר ונעם אלון

ליאור

בניית בית החרושת למלט 'נשר', 1925. אביה של רחל היה בין הבונים.

עדי ושחר

חאיר

אריה

במלאת לרחל 80 – בני המשפחה מברכים :

אימא,

בגבורה הגעת לגיל הגבורות.

נכון, לא ייבשת ביצות ולא סללת כבישים במאה הקודמת, גם לא ריחפת על שטיח "במרבד הקסמים", לא נלחמת בסופות על ספינת מעפילים, ואפילו לא התיזו על ראשך חומרים מסוכנים למיגור הגזות.

היית "ילדת שמנת" שקיבלה חמאה במשורה בתקופת הצנע, רצת בין העמדות והעברת הודעות במלחמת השחרור בנשר המוקפת כפרים ערביים, "ברחת" מנשר לגימנסיה בחיפה, כשאבא שלך רודף אחרי משוריין.

בגיל צעיר התאהבת ולא בפעם הראשונה... (מכירים מקצת מסיפורי המחזרים השונים שרדפו אחרייך ואת פניהם השבת ריקם), עד הרגע שהגיע הנסיך התל אביבי עם הלוק הקיבוצניקי וסחף אותך אחריו למקום הבלתי אפשרי הזה עבורך שנקרא "קיבוץ", עם מוזרויות גדולות כמו: ילדים בבית תינוקות... (איזה הורה צעיר היום לא היה מוכן לשלם הרבה כדי לחיות בסידור כזה...!?).

ויפעת נולדה ונדרשת להשימה בבית היתומים הזה (סליחה, "בית ילדים"), וכשהבנת שהקיבוצים יעברו מהפך רק במאה הבאה, ועם חוויות כאלו ואחרות, מצאת לעצמך אומרת לקיבוצניק מזויף - "או ש... או ש..."

ולא הייתה לו ברירה, כי הרגיש את קנה הרובה על צווארו, ועברתם לירושלים, בירת ישראל, שם היית מוכנה אפילו להצטופף בדירה קטנה ולהתחכך עם עוד סטודנטים שגרו אתכם ולחלוק ואפילו מקלחת משותפת. מי יודע מה עוד חלקו אז... (נשמע שהיו לכם חיים מעניינים וסוערים יותר מהחיים התל אביביים של ימינו...). והשתדרגתם לדירת שני חדרים ואני נולדתי, וכעבור שנתיים "זכיתם בפיס" ועברתם לדירת 3 חדרים שם נולדה ליאור, תוך שאתם ממציאים את השיטה התל אביבית של ימינו, כשפיצלתם את דירתכם לשניים והשכרתם חדר אחד לסטודנטים, מתוך המחשבה שהכסף הגדול יגיע מנדל"ן...

ובכל התקופה הזו בית חולים "הדסה" זוכה לשירותיך כאחות נאמנה, עד שעסקי הנדל"ן נמאסים עליכם, (או אולי החיים הסוערים בדירה המחולקת) ואבא מחפש את הים, אותו הוא מוצא בבת-ים... מה איבדתם שם??

חג הביכורים, בנשה רחל בת 4, 1938.

רחל בנשה, 1935

נוארה ורשבסקי מחזיקה את רחל התינוקת, 1934

רחל בת שנתיים, 1936

רחל בת 6, 1940

רחל בת 4, 1938

רחל עם האופניים של אביה בנשה 1947

רחל בבית משפחת ורשבסקי בקריית חיים,
אמצע שנות הארבעים

רחל, שלישיית מימון, ב'גן חיה' בנשר

שלג בנשה 1950, רחל משמאל לאיש השלג

ליד צריף תנועת 'הנוער העובד' בנשה,
סוף שנות הארבעים.

אריה, נשה, סוף שנות הארבעים

רחל עם אריה התינוק, 1943

אסתר עם אריה התינוק, 1943